

γωγῆς, καθ' ἣν οὐδέν ὑπῆρχεν εὐλυτώτερον τῶν τοῦ γάμου δε-
 μῶν. Ἡ ὑποδοχὴ ὅμως ἥς ἐτύχομεν παρ' αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγαλο-
 πρεπεστάτη, καὶ ἐμείναμεν ἐνταῦθα ἡμέραν ὁλόκληρον, ἐφ' ἥς αἱ
 ἀνέργειαι καὶ συμβουλαὶ τῶν γονέων μου ἐπέφερον τὸ αἰσιώτατον
 ἀποτέλεσμα τοῦ ν' ἀναγνωρίσῃ ὁ θεῖός μου ὅσα ἐξήμαρτε πρὸς τὴν
 ἀνάρετον σύζυγόν του καὶ τὴν ἀδικίαν τῆς πρὸς αὐτὴν συμπεριφο-
 ς του. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μάμμη μου παρέμεινε παρ' αὐτῷ,
 ἵνα συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς συνδιαλλαγῆς, ὃ καὶ κατώρθωσεν.
 Ἡμεῖς δὲ μετέβημεν ἐκεῖθεν εἰς Κισνόβιον, καὶ κατελύσαμεν ἐπὶ
 δύο, ἢ καὶ περισσοτέρας ἡμέρας εἰς τοῦ θεοῦ μου Ἰακώβου Ρίζου
 (τοῦ Νερουλοῦ), περιεστοιχισμένου ὑπὸ τῆς οἰκογενείας του, πλὴν
 μόνον τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ ἐνδόξως ἀγω-
 νισθέντος ἐν τῷ Ἱερῷ Λόχῳ, καὶ ὅστις, ἀφ' οὗτου ἐσώθη ἐκ Βλα-
 χίας, μετέβη καὶ ἐσπούδαζε τότε ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐνταῦθα εὗρομεν
 καὶ τὴν σεβασμίαν μητέρα τῶν Ὑψηλαντῶν μετὰ τῆς οἰκογενείας
 τῆς, καὶ ὅλην Ἑλληνικὴν ἀποικίαν, ἰδίως τῶν ἐκ Μολδαυίας κα-
 ταφυγόντων. Δι' ἐμὲ δὲ τὸ ἰδίως συγκινοῦν με θέαμα, περὶ οὗ μα-
 κρὰς περιγραφὰς ἐπέστελλον εἰς τοὺς ποτὲ συμπαίκτοράς μου, τοὺς
 ἡγεμονόπαιδας ἐν Στεφανουπόλει, ἦν τὸ τῶν Ῥωσσικῶν στρατευ-
 μάτων, ὧν ἔβλεπον λαμπρὰς παρατάξεις εἰς ταύτην τὴν πόλιν.

Δ.

Ο Δ Η Σ Σ Ο Σ

Ἐκεῖθεν δ' ἐφθάσαμεν εἰς Ὀδησσόν, δὲν ἤξεύρω πόσας ἡμέρας,
 ἢ μᾶλλον πόσας ἐβδομάδας μετὰ τὴν ἐκ Στεφανουπόλεως ἀναχώ-
 ρησιν. Ἦν δ' ἡ ἡμέρα τῆς ἀφίξεως ἡμῶν ὠραία θερινή· καὶ ὅτε,
 διαβάντες μέρος τῆς πόλεως, ἤλθομεν κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῆς, πρὸς
 τὴν οἰκίαν εἰς ἣν διηυθυνόμεθα, αἶφνης γλαυκὴ, ἀπέραντος καὶ

ἀκτινοβολοῦσα παρέστη εἰς τὰς ὄψεις ἡμῶν ἡ θάλασσα, καὶ ὑπὸ τῶν κλασικῶν ἡμῶν ἀναμνήσεων ἐμπνεόμενοι, διότι ἡ Κύρου Ἀνάβασις ἦν τὸ τελευταῖον τῆς ἀδελφῆς μου καὶ ἐμοῦ μάθημα ἐν Στεφανουπόλει, «Θάλασσα, θάλασσα!» ἤρχισαμεν κράζοντες, καὶ ὁ ἐνθουσιασμός ἡμῶν ἐκορυφώθη ἀπεριόριστος ὅτε ὁ πατήρ μᾶς ὑπενθύμισεν ὅτι αὕτη αὕτη ἡ θάλασσα βρέχει καὶ τῆς Ἑλλάδος τὰς ὄχθας.

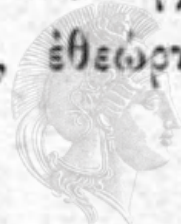
Ἦν δ' ἡ οἰκία εἰς ἣν κατελύσαμεν ἡ τῆς θείας μου Μαρίας Σούτσου, τῆς ἀδελφῆς τῆς μητρός μου, ἥτις ἐπὶ τῶν σφαγῶν καὶ τῶν λεηλασιῶν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναρρίχθησα, μετὰ τῆς θυγατρὸς τῆς Σεβαστῆς, τῆς μετὰ ταῦτα Κυρίας Μαύρου, ἀπὸ στέγης εἰς στέγην μέχρι μεμακρυσμένης οἰκίας φιλικῆς. Ἐκεῖ δ' ἀμφοτέραι μεταμριεσθεῖσαι εἰς ναύτας Εὐρωπαίους, ἐπεβιβάσθησαν οὕτως εἰς πλοῖον ἀποπλέον εἰς Ὀδησσόν. Εὐρομεν δὲ τὴν θείαν μου ἐνταῦθα περιεστοιχισμένην ὑπὸ πάσης τῆς οἰκογενείας τῆς, συγκειμένης, πλὴν τῆς θυγατρὸς τῆς, καὶ ἐκ τῶν δύο υἱῶν τῆς, τοῦ Γρηγορίου, τοῦ συνοδεύσαντος τὸν Ὑψηλάντην καὶ εἶτα μακρυνθέντος αὐτοῦ, καὶ τοῦ νεωτέρου Κωνσταντίνου· προσέτι δὲ τῆς ἀδελφῆς τῆς, Κας Ἑλένης Γεράκη, καὶ τῆς μητρός τῆς. Ἀμφοτέραι δέ, ἥτε Κ^α Γεράκη καὶ ἡ μάμμη μου, ἰδιαιτέρως καὶ κατ' ἄλλον τρόπον καὶ χρόνον κατώρθωσαν νὰ ἐκφύγῃσι καὶ νὰ κατευοδωθῶσιν εἰς Ὀδησσόν.

Εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην ἐπὶ ὀλίγας ἡμέρας ἐξενίσθημεν ὑπὸ τῆς θείας μου, ἥτις διὰ τῆς συντάξεως ἦν εἶχεν ἐκ Γαλλίας, ἔζη μετὰ τινος ἀνέσεως, καὶ ἐγὼ ἰδίως ἐθαύμαζον τῆς ἀμάξης αὐτῆς τοὺς ἵππους, οἵτινες καὶ τῷ ὄντι ἦσαν ἄξιοι θαυμασμοῦ, ἀνήκοντες εἰς σπανίαν γενεάν τῆς Ὑκραίνης, καὶ ἔχοντες τὴν χαίτην μέχρι γῆς καθήκουσαν.

Ἀμφοτέροι οἱ ἐξ ἀδελφοί μου ἦσαν πεπροικισμένοι διὰ πολλῆς παιδείας καὶ Ἑλληνικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς, καὶ ἐγὼ ἀπέβλεπον εἰς αὐτοὺς ὡς εἰς ζηλευτὰ καὶ ἀξιομίμητα παραδείγματα. Ἰδίως δὲ μὲ εἰλκύνεν ἰσχυρῶς ὁ Γρηγόριος, οὐ μόνον διότι ἐβλεπον ἐν αὐτῷ

τὸ συναγωνιστὴν τῶν πρώτων ἡρώων τῆς πατρίδος, ὑπὲρ ὧν μέγα εἶχον ἐνθουσιασμόν, ἀλλὰ καὶ διότι, καίτοι παιδίον δωδεκαετὲς μόνον τότε, ἀνεγίνωσκον ὅμως διὰ τῆς καρδίας μᾶλλον παρὰ διὰ τῆς κρίσεως, εἰς τὴν ὡς Ἀπόλλωνος ὡραίαν μορφήν του, εἰς τοὺς γλυκοὺς ὀφθαλμοὺς του, εἰς τὸ εὐγενές καὶ ὑπὸ ξανθῆς κόμης σκιάζομενον μέτωπόν του, αἶσθημα ποιητοῦ θερμαῖνον νοῦν φιλοσοφοῦ. Ὅτε ἦν ἐν Δακίᾳ παρὰ τῷ ἡγεμόνι Ἀλεξάνδρῳ Σούτσῳ, ἔτρεφε πρὸς τὴν δομνίτσαν Ῥαλοῦν αἶσθημα βαθυτάτης λατρείας, ὃ ἄλλως τε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς καὶ τῆς ψυχῆς τῆς ἀμιμήτου ἐκείνης νεάνιδος ἐνέπνεεν εἰς ὅσους τὴν ἐπλησίαζον. Καὶ ἐκείνη δὲ διεκρίνε τὸν Γρηγόριον ὑπὲρ πάντας· ἀλλὰ πλὴν ὅτι συγγενικοὶ δεσμοὶ τοὺς συνέδεον, διότι ἦσαν δεῦτεροι ἐξαδελφοί, ἦν ἡ Δομνίτσα Ῥαλοῦ ἤδη καὶ μεμνηστευμένη τὸν Νικόλαον Μουρούζην, καὶ οὐδὲ κατὰ νοῦν ἠθέλε ποτε τῇ ἐπέλθει νὰ πράξῃ τι ἐναντίον εἰς τὴν θέλησιν τοῦ πατρός της. Διὰ τοῦτο τὸ συνδέον αὐτοὺς αἶσθημα οὐδέποτε ἐξερράγη ἢ ἀνθρωπολογήθη, ἀλλ' ἔμενεν ὡς ἐλαφρὸν ἄρωμα ἐγκεκλεισμένον εἰς τὴν καρδίαν των, καὶ εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἐξαδέλφου μου ἔδιδεν ἔκφρασιν γλυκείας καὶ βαρυθύμου ἐμβριθείας, ἥτις ἠϋξανε τὴν χάριν αὐτῆς. Καὶ ταῦτα μὲν παρ' ἄλλων μᾶλλον ἤκουον ἢ ὅτι αὐτὸς τὰ διεκρίνα. ἠϋξανε δὲ τὴν εὐλάβειάν μου πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ περίστασις ὅτι, ἐπὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν εἰς Ὀδησσόν, ἡσχολεῖτο εἰς συγγραφὴν τινα, πραγματευομένην περὶ διεθνούς δικαίου, ἀνωτέραν ἐπομένως τῆς καταλήψεώς μου, ἥς οὐχὶ συγκατένευσεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος πρὸς ἐκπληξίν μου, ἥτις μ' ἐκόλακευσε, μοὶ προσέφερε νὰ μοὶ ἀναγνώσῃ περικοπὰς, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡ πρώτη ἦν ἤκουσα, ἡ τῆς εἰσαγωγῆς, ἰσχυρῶς ἐπληξεν τὴν φαντασίαν μου, διότι παρίστα ὁδοιπόρον μετὰ πλανήσεις κατὰ θάλασσαν καὶ μετὰ ναυάγιον ῥιφθέντα εἰς ἀκτὴν ἄγνωστον, καὶ ἀπαντῶντα βαθείας κοιλάδας καὶ σκοτεινὰ ὄρη, ἄνευ ἵχνους κατοικούντων ἀνθρώπων. Καὶ πῶς μὲν ἐκεῖθεν μετέβαινε εἰς τὸ θέμα του, καὶ κατὰ πόσον προῦχώρησεν εἰς αὐτὸ δὲν ἠξεύρω. Τὴν ἀρχὴν ὅμως ἐκείνην, ἥτις τοσαύτην ἐντύπωσιν μοὶ ἐνεποίησεν, ἐθεώρησα

πάντοτε καὶ ἐν ἐπομένοις χρόνοις ὅτε τὴν ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην μου, ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ σπουδαιότης τῆς σκέψεως δὲν ἀπέκλειε παρὰ τῷ ἐξαδελφῷ μου τῆς φαντασίας τὴν ζωηρότητα.

Ὁ δ' ἕτερος ἐξαδελφός μου, ὁ Κωνσταντῖνος, ζωὴ ὅλος κ' εὐφυΐα, ἦν ἔτι ὁ αὐτὸς ὡς ὅτε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔπαιζε μετ' ἐμοῦ, ἢ μᾶλλον μ' ἐβασάνιζεν. Ἦδη ὅμως ἀντικείμενον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ εἶχεν ἄλλο, ἀξιώτερον ἑαυτοῦ, τὸν ποτὲ γραμματέα τοῦ πατρὸς μου, Σπυρίδωνα Σκοῦφον, ὅστις κατῴκει παρὰ τῇ θείᾳ μου, ἴσως ξενιζόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξαδελφου μου Γρηγορίου διὰ τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ σχέσιν των. Λόγιος, φιλαναγνώστης, τῆς Γαλλικῆς ἐγκρατῆς, εἶχεν ὅμως οὗτος τρυφεράν τὴν καρδίαν, καὶ μᾶλλον ἐπιτετηδευμένους τοὺς τρόπους, καὶ εἶχεν ἐλκύσει τὴν συμπάθειαν μεσήλικος καὶ εὐσώμου τινὸς κυρίας, φίλης τῆς οἰκογενείας. Ἐπὶ τούτων αὐτοῦ τῶν ἀδυναμιῶν ἐστήριζεν ὁ ἀνήσυχος ἐξαδελφός μου τὰς ἀδιακόπους τοῦ ἐπιθέσεις, αἵτινες καίτοι ὀχληραὶ καὶ ἀνοίκειοι ἦσαν ὅμως εὐφυέσταται, καὶ ἡ ἄτοπος, ἀλλ' ἀδιάκοπος διασκέδασις τῆς οἰκογενείας.

Ἀλλὰ παρὰ τῇ θείᾳ μου συνήρχοντο καὶ οἱ τότε ἐκλεκτότατοι τῶν εἰς Ὀδησσὸν καταφυγόντων Ἑλλήνων, καὶ ἐν ἄλλοις, ὡς τῆς ἐξαδέλφης μου φίλαι, αἱ εὐφυεῖς καὶ ἐπιμελέστατα ἀνατεθραμμένα θυγατέρες τοῦ ἀποκεφαλισθέντος ἡγεμονόπαιδος Κωνσταντίνου Μουρούζη, καὶ αὐτὸς ὁ σοφὸς αὐτῶν παιδαγωγός, Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος, ὅστις ὅμως ὀλίγον μετὰ ταῦτα συνώδευσε τοὺς νέους Μουρούζας εἰς Πετρούπολιν. Καὶ αἱ συναναστροφαὶ αὗται εἰς ἃς ἡ ἡλικία μου μοὶ ἐπέτρεπεν ἤδη νὰ παρευρίσκωμαι σιωπῶν, μοὶ ἦσαν οὐκ ὀλίγον διδακτικαί, διότι πρῶτα ἐγίνοντο ἐν αὐταῖς συζητήσεις φιλολογικαί, ἱστορικαὶ ἢ περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ συμβαινόντων, καὶ παντοίων ἄλλων ἀντικειμένων κινούντων τὴν περιέργειαν καὶ θελγόντων τὸν νοῦν μου. Μίαν ἐσπέραν ἐνθυμοῦμαι πόσῃ ἐντύπωσιν ἀπετέλεσεν ἐπ' ἐμέ ὁ Κ. Σκοῦφος διηγούμενος περὶ νεάνιδος, δὲν ἤξεύρω τίνος ἐθνικότητος ἐν Ὀδησσῷ, εἰς ἣν τοσαύτην ἀπέδιδε ποιητικὴν καὶ ἰδίως δραματικὴν εὐφυΐαν, ὥστε ἐπὶ τοῦ ἐλαχίστου

ἀντικειμένου ἦν ἱκανὴ μετὰ πάσης εὐκολίας ν' αὐτοσχεδιάσῃ ὁλόκληρον τραγωδίαν. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἰκογενείας τινὸς κατερχομένης εἰς τὸν λιμένα εἶχεν ἀνατραπὴ ἡ ἁμάξα καὶ μέλη τινὰ αὐτῆς ἐφρονεύθησαν. Ἀρκεῖ νὰ γίνη εἰς τὴν ἐμπνευσμένην ἐκείνην ἀνιδία γνωστὸν τὸ λυπηρὸν τοῦτο συμβάν, ἔλεγεν ὁ κ. Σκουφός, καὶ αὐθημερόν θέλει ἐκλέξῃ τὰ πρόσωπα, διαγράψῃ τὸ σχέδιον καὶ ἀρὶν ἢ ἐβδόμᾳς παρέλθῃ, θέλει ἔχει γεγραμμένην τὴν τραγωδίαν. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τραγωδία φαίνεται ὅτι δὲν ἐγράφη ποτέ· ὑποπτεύω δὲ ὅτι καὶ οὐδεμία ἄλλη, διότι ἐκτοτε οὐδὲν ἡ Εὐρώπη ἤκουσε περὶ τῆς ταχυπετοῦς ποιητρίας. Ἐγὼ ὅμως ἤμην πλήρης θαυμασμοῦ δι' αὐτήν, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας περιέφερον εἰς τὴν κεφαλὴν μου τὴν τραγωδίαν τῶν θυμάτων τῆς ἁμάξης, καὶ ἐσκεπτόμην πῶς ἄρα ἡ Μοῦσα ἐκείνη ἐδύνατο νὰ ἐκλέξῃ τὰ πρόσωπα, πῶς νὰ πλέξῃ τὸ ὄραμα, καὶ ἐφθόνουν τὴν μεγαλοφυίαν της.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ φαίνεται ὅτι ἐμείναμεν ἱκανὸν χρόνον μέχρις οὗ εὐρώμεν ποῦ νὰ μετοικήσωμεν, διότι ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶχον ἐκεῖ Ἕλληνα διδάσκαλον, δὲν ἤξεύρω πλέον τίνα, καὶ ὅτι ἐπεχείρουν θέματα Ἑλληνικὰ ἀστείότατα, νομίζων ὅτι ἤλαυνον εἰς ἄκρον Ἑλληνισμόν, περιπλέκων τὰς φράσεις μου εἰς βαθμὸν ὅστις ἤθελεν ἐκπλήξῃ καὶ τὸν Λυκόφρονα.

Τέλος δ' ἐνωκιάσαμεν μέρος τῆς εὐρυχώρου καὶ ωραίας οἰκίας Βογαγέφσκη, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὸν λιμένα, συνοίκους ἔχοντες τὸν Κ. Βασ. Σχινᾶν, καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ κ. Γρ. Γκίκα, ἀδελφοῦ τοῦ θείου μου.

Ἡ Ῥωσικὴ Κυβέρνησις κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον οὐ μόνον ἄσυλον ἐχορήγησεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς οἰκογενείας ὅσας ἐφυγάδευσαν αἱ σφαγαὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ συντάξεις θαψιλεῖς εἰς τὰς πλείστας. Προσέτι δὲ καὶ γενναίως ἐπρονόησε καὶ ὑπὲρ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων αὐτῶν, εἰσαγαγοῦσα αὐτοκρατορικῇ δαπάνῃ τῶν ἐπισημοτέρων τοὺς υἱοὺς εἰς τὸ ἐν Πέτρουπόλει ἢ εἰς τὸ ἐν Ὁδησσῷ Λύκειον, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἐγὼ συγκατηριθμήθην, ἴσως τῇ συστάσει

καὶ ἐπιρρόῃ τῆς θείας μου, ἥτις ἐτιμᾶτο καὶ ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἀρχῶν, ἰδίως ἀγαπωμένη ὑπὸ τοῦ πολλὰ δυναμένου συμβούλου τῆς ἐπικρατείας Ἀλεξάνδρου Στούρζα, καὶ τῆς ἐξόχου τὸν νοῦν ἀδελφῆς αὐτοῦ, τῆς Κομήσσης Ἑτλιγγ. Οἱ σπουδάζοντες ἐν Πετρούπολει ἀπέκτων τὸ πρόνομιον ἅμα ἀποφοιτῶντες νὰ κατατάσσωνται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Ἄν δὲ καὶ οἱ περὶ ἡμᾶς ἰσχυρῶς ἐνουθέτουν τοὺς γονεῖς μου νὰ πέμψωσι καὶ ἐμὲ εἰς Πετρούπολιν, ὡς ἐν ἄλλοις ἐπέμψθησαν οἱ Μουρούζαι, ὁ πατήρ μου ἀντέστη ἀπολύτως εἰπὼν ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκπαιδευθῶ ἵνα ὑπηρετήσω τὴν Ἑλλάδα καὶ οὐχὶ ξένην χώραν, ἥ δὲ Ῥωσσία ὅτι δὲν ἐστερεῖτο οὐδ' ὑπηκόων οὐδὲ βραχιόνων. Ἐπέμεινεν ἐπομένως ἵνα μὲ θέσῃ εἰς τὸ Λύκειον τῆς Ὁδησσοῦ, ὅπου θ' ἀνετρεφόμεν ἔν μέρῳ Ἑλλήνων ὑπὸ τὰς ἰδίας τοῦ ὄψεις, καὶ ὅθεν θὰ ἦμην ἐλεύθερος νὰ μεταβῶ ἐν καιρῷ εἰς τὴν πατρίδα.

Ὅτε δ' ἐνεκρίθη ἡ ἐνστασις τοῦ, ἀπελθὼν εἰς τοῦ Κόμητος Λανζερὸν, Γάλλου στρατηγοῦ καὶ Γενικοῦ τότε Διοικητοῦ τῆς μικρᾶς Ῥωσσίας, ἵνα τὸν εὐχαριστήσῃ, συμπαρέλαβε καὶ ἐμέ, νομίσας τοῦτο ἀναγκαῖον, ἐξ ἀγνοίας βεβαίως ἔτι τότε τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθιμοταξιῶν. Μὲ εἶχον ἐνδύσει δ' ἐν μικροῖς κατ' ἀκριβεστάτην ἀπομίμησιν τοῦ συρμοῦ τῶν μεγάλων, καὶ ὅτε ὁ πατήρ μου μὲ παρουσίασεν, ὁ κόμης ἔθεσε τὴν χεῖρα εἰς τὴν κεφαλὴν μου, καὶ εἶπε πρὸς τὸν πατέρα μου : « Νοστιμώτατος ! Φαίνεται ὡς μικρὸς Κύριος », θέλων, πιστεύω, νὰ εἰπῇ « γελοιωδέστατος ».

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας, μεταβαλὼν ἐνδυμασίαν, ἐφόρεσα τὴν σχεδὸν στρατιωτικὴν τοῦ Λυκείου εἰς ὃ κατετάχθην. Καὶ δὲν εἶχε μὲν λάβει τὸ κατάστημα τοῦτο εἰσέτι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μετὰ ταῦτα ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ἐχώρει βαθμηδὸν πρὸς αὐτὴν καὶ ἦν ἰδρυμένον ἐντὸς οἰκοδομῆς ἀπεράντου καὶ τῆς μεγαλοπρεπεστάτης τῆς πόλεως, διατελοῦν ὑπὸ σοφὸν διευθυντὴν Ἑλβετόν. Κατετάχθην δέ, ὡς ἦτον ἐπόμενον, εἰς τὴν κατωτάτην τῶν τάξεων, ἥτις εἶχε συστηθῇ δι' ἡμᾶς μόνον τοὺς Ἑλληνόπαιδας, καθ' ὅσον ἡ ἐκπαίδευσις ἡμῶν ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἐκ νέου ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ ἀλφαβήτου.

Εμεθα δὲ εἰς τὴν τάξιν ταύτην νομίζω περὶ τοὺς τεσσαράκοντα, καὶ μετὰ τῶν συμμαθητῶν μου ἐνθυμούμαι τὸν Κωνσταντᾶν, σήμερον στρατηγὸν ἐν Ῥωσσίᾳ, τὸν Δημήτριον Λεβίδην, τὸν Γεώργιον Ζαρεΐφην, ὅστις ἦν πτωχὸς τότε, κατέστη δὲ μετὰ ταῦτα ὡς τῆς ἐργασίας τοῦ ἑκατομμυριοῦχος, τὸν ἔξοχον εἶτα ἐν τοῖς ἡμετέροις ιστοριογράφοις Κωνσταντῖνον Παπαρρήγόπουλον, μικρὸν τε βαρυκέφαλον καὶ μάλλον δυσμαθὲς παιδίον. Οὐδεμία ἐπομένως ἐστὶ καύχησις, οὐδ' οἰωνός τις ἦν μεγάλη ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος προαγγέλλων, ὅτι ἐγὼ ἤμην, ὡς φαίνεται, τότε ὁ μετὰ τῶν συνταξιωτῶν μου εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ συλλαβίζειν τὰ Ῥωσσιᾶ ἰδίως εὐδοκιμῶν. Κατὰ τὴν τελευταίαν Κυριακὴν ἐκάστου μηνὸς ἀπενέμοντο εἰς τοὺς μαθητὰς βραβεῖα καὶ ὠρίζοντο αἱ μηνιαῖαι θέσεις αὐτῶν ἐν τελετῇ ἐπισήμῳ, ἐντὸς εὐρυτάτης αἰθούσης, εἰς ἧς τὸ βᾶθος προῦκάθηντο ἐν στολῇ οἱ καθηγηταὶ καὶ τὸ διοικητικὸν προσωπικὸν τοῦ καταστήματος, ὑπ' ἀνηρτημένην δ' εἰκόνα τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰδρυτο εἶδος θρόνου, ὃν κατεῖχεν ὁ πολιτικὸς διοικητὴς τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας περιεστοιχισμένος ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου του. Τὸ θέαμα ἦν μεγαλοπρεπές, καὶ μὲ συνεκίνησεν ὅτε κατὰ πρῶτον παρέστην εἰς αὐτό. Ἀλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς καὶ ἡ ταραχὴ μου, ὅτε μετὰ μικρὸν προΐμιον τοῦ Διευθυντοῦ, ἐξ οὗ φυσικῶς τῷ λόγῳ οὐδὲ λέξιν ἐνόησα, τὸν ἤκουσα αἴφνης μεγαλοφώνως ἐκφω-
 νούντα τὸ ὄνομά μου, καὶ συγχρόνως μοὶ ἔνευσε νὰ πλησιάσω, διότι τῶν βραβείων ἡ διανομὴ ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς κατωτέρας τάξεως. Τὸ αἶμα ὅλον ἀνέβη εἰς τὰς παρειάς μου, καί, μετ' ἀμφιδόλου καὶ δειλοῦ βήματος, διελθὼν δι' ὅλου τοῦ πλήθους τῶν μαθητῶν, πε-
 ρικαθημένων εἰς ἀμφιθέατρον, προσῆλθον εἰς τὴν ἐξέδραν τῶν ἀρχῶν, καὶ ὁ Γενικὸς Διοικητὴς, μετὰ μειδιάματος εἰπὼν μοὶ τι μεῖναν ἀκατανόητον εἰς ἐμέ, περιέδесεν εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα λευκὴν ταινίαν, ἥτις ἦν τὸ ὑπέρτατον μηνιαῖον βραβεῖον ἐπιμελείας, προόδου καὶ διαγωγῆς· μετ' ἐμέ δὲ δύο ἄλλοι συμμαθηταί μου ἔλαβον ὁμοίως ὁ μὲν τὴν ἐρυθράν, ὁ δὲ τὴν πρασίνην ταινίαν, τὸ δευτερεῦον καὶ τριτεῦον βραβεῖον, καὶ τὸ αὐτὸ ἐπανελήρθη καὶ εἰς

πάσας τὰς ἄλλας τάξεις. Τὸ διακριτικὸν τοῦτο παράσημον φέροντες ἐξηρχόμεθα τὴν κυριακὴν ἐκείνην, ἐπιστρέφοντες πρὸς τοὺς γονεῖς ἡμῶν, ἐνεφανίζόμεθα εἰς τοὺς περιπάτους, καὶ ὡς εὐνόητον, κομπάζοντες ἐφάνταζόμεθα ὅτι ἡ Ὀδησσὸς πᾶσα εἰς ἡμᾶς μόνους ἀπέβλεπε. Τρεῖς μῆνας ἔμεινα εἰς τὸ Λύκειον καὶ κατὰ τοὺς τρεῖς ἔλαβον πάντοτε τὴν λευκὴν ταινίαν.

Ἀληθὲς ὅμως ὅτι καὶ μεγάλην ικανότητα δὲν ἀπῆτει ἡ ἐπιτυχία τότε εἰς τὰς σπουδὰς ἡμῶν. Ὁ συλλαβισμὸς τῆς Ῥωσικῆς εἰς πίνακας, κατ' ἀλληλοδιδασκτικὴν σχεδὸν μέθοδον, καὶ ἡ καλλιγραφία αὐτῆς ἦσαν σχεδὸν τὰ μόνα μαθήματα, ἰσχνὸν προοίμιον δι' οὗ ἀνάγκη ἦν νὰ φθάσωμεν εἰς τ' ἀνώτερα Ῥωσιστὶ διδασκόμενα. Τὸ πρόβλημα ἐπομένως δυσχερείας δὲν εἶχε καὶ ἕκαστος τῶν συμμαθητῶν μου ἐδύνατο ὡς ἐγὼ ν' ἀναδειχθῇ ἄξιος τῆς λευκῆς παινίας. Ἀλλ' ἴσως ἔνεκα αὐτῆς ταύτης τῆς εὐκολίας οἱ πλεῖστοι ἐνόμιζον περιττὸν νὰ ἐγκύπτωσιν εἰς τὸ μάθημα, ἐπαιζόν ὅτε ἔπρεπε νὰ προσέχωσι, παρήκουον ἢ ἡτᾶκτουν, ὥστε δι' ἄλλεπαλλήλων τιμωριῶν ἡ ταινία αὐτῶν ἐβάφετο βαθμηδὸν ἐρυθρά, μετὰ ταῦτα πρασίνη, ἕως οὗ καὶ ἐξηλείφετο πρὸ τοῦ τέλους τοῦ μηνός. Οὕτως ἡ λευκὴ ἔμενεν εἰς ἐμέ, διότι κατὰ τὰ παραγγέλματα τῆς ἀγωγῆς, ἦν ὀφείλον εἰς τοὺς γονεῖς μου, καὶ κατὰ μέρος ἐκ χαρακτῆρος, εἶχον πάντοτε θρησκευτικὴν προσήλωσιν εἰς τὸ καθῆκον, καὶ ἤμην ὀλιγώτερον ταραχώδης καὶ ἀπειθής. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἕτερος σκόπελος, ὁ τῶν ὥρων τῆς ἀνέσεως, καθ' ἃς ἐπαίζομεν εἰς ἐνδοτέραν τινὰ αὐλήν, ἐγκλείουσιν αἰώρας καὶ ἄλλα πρὸς διάχυσιν ἢ ἀσκησιν ὠρισμένα κατασκευάσματα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ Λύκειον ἦν Ῥωσικὸν κατάστημα, καὶ σχεδὸν ἡμιστρατιωτικόν, ἦν ἡ πειθαρχία αὐστηρὰ ἐν αὐτῷ, καὶ ἀκριβῶς ἦσαν διαγεγραμμένα τὰ ὅρια μέχρις ὧν ἐξετείνετο ἡ παιδεία, καὶ ἀφ' ὧν ἤρχιζεν ἡ ἀταξία. Τὸ δεινότερον ὅμως ἦν ὅτι ἐπὶ τῆς αὐλῆς ταύτης ἦνοιγοντο παράθυρα, καὶ ὀπίσω αὐτῶν κατόκει εἰς τὸν δεῦτερον ὄροφον Ἄργος Παντόπτης ὁ Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Λυκείου, ἀνὴρ ὑψηλός, νέος, αὐστηρὸν ἔχων τὸ κάλλος καὶ ὑπόξανθον πώγωνα καθειμένον,

συστηριώδη δὲ τρόμον ἐμπνέων, διότι εἶχε φήμην χαρὰκτῆρος
 κάμπτου, καὶ ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ ὅτι ἠύνοεῖτο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκρά-
 τορος. Διὰ ταῦτα ἐξήσκει ἀπεριόριστον δύναμιν, ὑφ' ἣν ἐκάμπτετο
 καὶ αὐτὸς τοῦ καταστήματος ὁ ἀνώτατος διευθυντής. Πολλάκις ὅτε
 τρέχομεν, ἐκραυγάζομεν καὶ ἤτακτοῦμεν, στρέφων αἴφνης τοὺς
 φθαλμοὺς πρὸς τὰ ἄνω, ἀπῆντων τὸ ἀέτειον βλέμμα αὐτοῦ βυθι-
 ζόμενον ἐν μέσῳ τοῦ θορυβώδους ἡμῶν ὀμίλου καὶ ἡσθάνομεν τὸν
 φόβον παραλύοντα πᾶσάν μου τὴν εὐθυμον ζωηρότητα. Ἄλλα ὁμως
 τῶν παιδίων, ἤττον ἐνδίδοντα εἰς τὴν ἐντύπωσιν τῆς παρουσίας τοῦ
 τρομεροῦ Ἀρχιμανδρίτου, ἢ μᾶλλον παρασυρόμενα ὑπὸ τῆς ἀχαλι-
 νώτου αὐτῶν φύσεως, ἐσπατάλων τὰς προσδοκίας τῶν μηνιαίων
 βραβείων εἰς ἀπερισκέπτους τινὰς ἀταξίας, ἃς δὲν ἐλησιμόνει ὁ
 ἀμείλικτος ἐκεῖνος ἐπόπτης.

Ἔτερον ἔτι σκόπελον τοῖς προθοῦσι τὸ μηνιαῖον βραβεῖον παρίστα
 καὶ ἡ ἐσπερινὴ ἡμῶν ἐνασχόλησις. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν,
 πρὶν ἢ ἀπέλθωμεν εἰς τοὺς κοιτῶνας, εἰς ἐξ ἡμῶν ἀλληλοδιαδόχως,
 εἰς τὴν διδασκαλικὴν ἀναβαίνων καθέδραν, ἀνεγίνωσκεν Ἑλληνι-
 στὶ κεφάλαια τινὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀνά-
 γνωσιν παρὼν δὲν ὑπῆρχε διδάσκαλος, μόνον δ' εἰς Ῥώσσοις ἐπι-
 τηρητής, ἀγνοῶν τὴν Ἑλληνικὴν, οἱ ἀτακτότεροι τῶν ἀναγνωστῶν
 πολλάκις ἄλλ' ἄντ' ἄλλων ἀπήγγελλον, ἐρεθίζοντες εἰς γέλωτα
 τοὺς ἀκροατάς. Ἐνίοτε δ' εἰς τὴν μονότονον τοῦ ἀναγνώστου φω-
 νὴν ἀπεκοιμήτο ὁ Ῥώσσοις, καὶ τότε οἱ ἐπιδεξιώτεροι κατεσκεύαζον
 χαρτίνους κεραυνούς, τὰς καλουμένας **τράκας**, καὶ ὅταν εἰς τὴν
 σύγχρονον αὐτῶν ἐκρηξιν ἐξύπνα τρομάζων ὁ ἐπιτηρητής, ἐπροσ-
 ποιῶντο ὅτι ἐπτερνίσθησαν. Ἐννοεῖται πόσον μακρὰν ἐπέτων τότε
 αἱ λευκαὶ καὶ αἱ ἐρυθραὶ ταινίαι, μάλιστα διότι ἡ ἀνάγνωσις ἐκείνη
 τοῦ Εὐαγγελίου ἦν ἐπίνοια τοῦ φοβεροῦ Ἀρχιμανδρίτου, καὶ εἰς
 αὐτὸν ἀνεφέροντο τὰ κατ' αὐτὴν παραπτώματα. Εἰς τὴν σχετικὴν
 ἀποχὴν μου λοιπὸν ἀπὸ τῶν τοιούτων νεανιευμάτων, οὐχὶ εἰς
 ἐξαιρετικὴν τινα περὶ τὰς σπουδὰς ἱκανότητα νομίζω ὅτι πρέπει
 ν' ἀποδώσω τὰς ἐν τῷ Λυκείῳ ἀλλεπαλλήλους βραβεύσεις μου.

Ἦσαν δ' αἱ ἐσπεριναὶ ἐκεῖναι ἀναγνώσεις, τριαῦται οἶαι ἦσαν, τὸ μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γύμνασμα ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων· οὐχὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς ἐν τῷ Λυκείῳ, ἀλλ' οὗτος ἦν πολὺ σοφὸς δι' ἡμᾶς, καὶ ἐδίδασκεν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις. Ὁ καθηγητὴς οὗτος ἦν Ῥώσος, ὠνομάζετο Καλλινέφσκης, καὶ ἐπηγγέλλετο πλὴν τῆς ἀρχαίας καὶ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν. Μέτρον δὲ τῆς εἰς ἀμφοτέρας ἐμπειρίας του δύνатаи νὰ δώσῃ τὸ σύνηθες αὐτοῦ γνωμικόν, ἔχον εἰς τὸ στόμα του οὕτω :

Δύω κακῶν προκείμενος γεννᾷ παραφροσύνην !

Τοῦ πατρός μου σταθερὰ ἀπόφασις ἦν νὰ μὴ παραμελήσω οὐδαμῶς τὰ Ἑλληνικά μου, καὶ νὰ ἔχω ἰδιαιτέραν αὐτῶν παράδοσιν ἐν αὐτῷ τῷ Λυκείῳ· ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ μοὶ δώσῃ ὡς διδάσκαλον τὸν Κον Καλλινέφσκη, διότι ἐννοεῖται ὅτι **δύω κακῶν προκείμενος**, πάλιν τὸ μὴ χεῖρον ἦτον νὰ μὴ ἔχω προσῶς διδάσκαλον. Μοὶ ἔδωκε λοιπὸν τὸν Γεννάδιον, ὅστις ἤρχετο εἰς ἡ τρεῖς τῆς ἐβδομάδος, καὶ μ' ἐδίδασκεν Ὅμηρον· ἀλλ' εἴτε διότι δὲν μ' ἐδίδον μελέτης καιρόν, εἴτε διότι ὑπ' ἄλλων μὴ προτρεπόμενος ἡμέλουν νὰ μελετήσω, προφανές ἦτο καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ εἰς ἐμὲ αὐτόν, ὅτι οὐδὲν ἐμάχθην, καὶ ἐξ ἐναντίας ὅτι ἐλησμόνουν εἴτι ἂν ἤξευρον.

Τοῦτο οὐδαμῶς συνῆδε πρὸς τὰς προθέσεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πατρός μου, ὅστις, συμφώνως πρὸς τὰ προσφιλέστερα ὄνειρα τῆς ζωῆς του, ἀμετάτρεπτον πρόθεσιν εἶχε νὰ μὲ ἀναθρέψῃ ὡς Ἑλληνα καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ὅτε μίαν κυριακὴν τροπαιοῦχος, δηλαδὴ ταινιοῦχος ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν, ἀπεφάσισε νὰ μὲ κρατήσῃ, καὶ τὸ ἐσπέρας, κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐπιστροφῆς, ἐμήνυσεν εἰς τὸ Λύκειον ὅτι ἡσθένησα. Οὕτως ἔμεινα εἰς τὴν οἰκίαν ὡς νοσηλευόμενος. Ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐν ᾧ περὶ δεῖλιν ὀψίαν ἐπαιζον μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, αἴφνης . . . ἀναγγέλλεται ἀναθρίνων τὴν κλίμακα ὁ διευθυντὴς τοῦ Λυκείου ὅστις μὲ ἠγάπα, καὶ ἤρχετο νὰ μὲ ἰδῇ πάσχοντα. Μεγάλῃ ἀμηχανίᾳ ! Ἐν ῥιπῇ

οφθαλμοῦ ἀποβάλλω τὸν ἐπενδύτην μου, καὶ καθ' ὅλα τὰ ἄλλα
 δεδουμένος, καὶ φέρων καὶ τὰ ὑποδήματα, ῥίπτομαι εἰς τὴν κλί-
 νην, καὶ καλύπτομαι μέχρι τραχήλου προσποιούμενος τὸν κοιμώμε-
 νον. Καὶ εἶχον μὲν τὴν συναίσθησιν ὅτι ὁ δόλος οὗτος πρὸς τὸν
 ἀγαθὸν ἄνδρα δὲν ἦτο καλός, ἀλλ' ἄφ' οὗ θορυβηθεῖσα ἡ μήτηρ
 μου ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ καταφύγῃ εἰς αὐτόν, ἠναγκάσθην καὶ
 ἐγὼ νὰ ὑποκριθῶ τὸ μέρος μου· καὶ ὅτε πλησιάσας με ὁ διευθυντής,
 ἔλαβε τὴν ἄκραν τῆς χειρός μου, ἣν εἶχον μόνην ἐκτὸς τῶν πα-
 πλωμάτων, ἡ καρδία μου ἐπάλλετο σφοδρῶς, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω
 ὅτι καὶ ὁ σφιγμός μου μετέσχε τῆς κωμωδίας ἣν ἐπαίζομεν, ὥστε
 ὁ διευθυντής ἀνεχώρησε λυπούμενος διὰ τὴν κατάστασίν μου καὶ
 εὐχόμενος ταχεῖαν ἀνάρρῳσιν καὶ ἐπιστροφὴν εἰς τὸ Λύκειον. Αὕτη
 ὁμῶς δὲν ἔμελλε νὰ πραγματοποιηθῇ, καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ὁ
 πατήρ μου ἀνέφερεν εἰς τὴν Ῥωσικὴν Κυβέρνησιν ὅτι μὲ ἀπο-
 σύρει τοῦ καταστήματος. Σχέσεις ὁμῶς μετὰ τινῶν τῶν ἀρχαίων
 συμμαθητῶν μου διετήρησα πάντοτε, ἰδίως μετὰ τοῦ Γεωργίου
 Γεωργαντζᾶ, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ ἡ ὠραία ἀδελφή του
 Ἑλένη, ἡ Κα Τιβὼ μετὰ ταῦτα, ἣν μετ' οὐ πολὺ συμμαθήτρια
 τῆς ἀδελφῆς μου.

Ἐκτοτε ἐπανελήφθη ἡ κατ' οἶκον ἐκπαίδευσίς μου ὀλίγον σπου-
 δαιότερον, πρὸς ἀποζημίωσιν τοῦ ἀπολεσθέντος χρόνου. Διδάσκαλον
 τῶν Ἑλληνικῶν εἶχομεν τὸν Γεννάδιον· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἰς τὴν
 ὀρθογραφίαν ἤμην ἔτι λίαν ἀσθενής· διότι ὁ διδάσκαλος Γεννάδιος,
 πρὸς τιμωρίαν μου καὶ ἵνα κινήσῃ τὴν φιλοτιμίαν μου, ἔπεμψε
 ποτὲ τὸ τετράδιόν μου εἰς τὸν ἐξάδελφόν μου Κωνσταντῖνον (Σου-
 τσον) εἰς ἐξέλεγξιν. Μεγίστη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἀνακούφισίς μου, ὅτε τὸ
 ἑσπέρας ὁ φιλοσκώμων ἐξάδελφός μου, οὗ ἐφοβούμην τὴν ὀηκτι-
 κὴν ἐτυμηγορίαν, εἶπε μετὰ συγκαταβάσεως ὅτι δὲν εὔρε κακὰς
 τὰς ἐξηγήσεις μου.

Τότε δὲ ἤρχισαμεν καὶ τὰ πρῶτα τῆς Γαλλικῆς μαθήματα·
 διότι ὁ πατήρ μου δὲν ἤθελε ν' ἀσχοληθῶμεν εἰς σπουδὴν ξένης
 γλώσσης πρὶν ἢ ἐμπεδωθῶμεν ὅπως οὖν εἰς τὴν πάτριον. Τὴν δ' ἕως

τότε ἐντελῇ τῆς Γαλλικῆς ἄγνοιάν μου ἀποδεικνύει ἡ περίστασις ὅτι, ὅτε κατ' ἀρχὰς κατωκήσαμεν παρὰ τῇ θείᾳ μου, ἐσχετίσθημεν μετ' ὀλίγον μετὰ τῆς ὀλίγον ἐμοῦ πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ οἰκοδεσπότη, ἥτις ὠμίλει, ὡς οἱ πλεῖστοι τότε τῶν κατοίκων τῆς Ὀδησσοῦ, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν. Μίαν δ' ἐσπέραν ἐπαίζομεν μετ' αὐτῆς ἀλληλογραφοῦντες, διὰ τῆς ὁπῆς τοῦ κλείθρου τῆς θύρας, ἥτις μᾶς ἐχώριζε, καὶ εἰς ἐν τῶν γραμματίων της, ἐπειδὴ ἐγὼ εἶχον παύσει γράφων, ἐπέστειλεν ἐκείνη Γαλλιστί: «Eh bien, M. Alexandre est-il endormi?». Ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ἱερογλυφικά δι' ἡμᾶς, καὶ κατεφύγομεν εἰς τὴν θείαν μου ὡς εἰς Σαμπολιῶνά των.

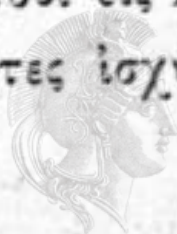
Ἄμα δ' ἀπεφασίσθη ὅτι ἀνάγκη ἦν, καὶ ὁ καιρὸς ἐπέστη ὅπως μάθωμεν καὶ τὴν Γαλλικὴν, προσελήφθη εἰς τὴν οἰκίαν παρῆλίξις Γαλλίς, Mlle Josephine καλουμένη, ἣν ταχέως ἀντικατέστησε νέα Ἑλβετίς, ἡ K^a Fanchon, ἀμφοτέραι, ὡς ἤδη κρίνω, μᾶλλον τροφῶν παρὰ παιδαγωγῶν ιδιότητας ἔχουσαι. Μᾶς ἐδόθη δὲ καὶ διδάσκαλος Γάλλος, ἀνὴρ φιλόκαλος καὶ πεπαιδευμένος, ὁ ἐν τῷ Λυκείῳ καθηγητῆς K. Foucault, ὅστις ὁμῶς καὶ ἐξ αὐτοῦ σχεδὸν τοῦ ἀλφαβήτου ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ τὴν διδασκαλίαν του. Ἀλλ' αἱ πρόοδοι ὑπῆρξαν ταχεῖαι, πιθανῶς δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι ἡμεθα ἤδη ἱκανῶς ἐστοιχειωμένοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γραμματικὴν. Ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ ἔτει ἀνεγινώσκομεν καὶ ἀπεστηθίζομεν ἤδη τοῦ Ρακίνου τὸν «Βρετανικόν»: ἐγὼ δέ, καὶ εὐρών που τὸ κείμενον μικροῦ πεζοῦ γαλλικοῦ δραματίου, ὃ ἐνεθυμήθην ὅτι εἶχον ἰδεῖ ἄλλοτε ποτε γερμανιστὶ διδαχθὲν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Βουκουρεστίου, ἔσπευσα νὰ πλουτίσω διὰ μεταφράσεως αὐτοῦ τὸ Ἑλληνικὸν δραματολόγιον. Καὶ ὁ μὲν πανδαμάτωρ χρόνος δὲν ἐφείσθη τοῦ πρωτολείου ἐκείνου τῆς Μούσης μου. Καθ' ὅσον δ' ἐνθυμοῦμαι ἦτον, ὡς εἰκός, μικρὸν γραμματικὸν ἐξάμβλωμα. Ἀλλὰ μετὰ τῶν προόδων μου ηὔξανε καὶ ἡ φιλοδοξία μου, ὥστε καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ρακίνου ἐπετέθην, ἀποπειραθεὶς ἐμμέτρου μεταφράσεως τοῦ «Βρετανικοῦ!» Εἶχον μάλιστα περατώσει ὁλόκληρον τὴν πρώτην σκη-

νή, ὅτε ἡ θεία μου Κα Αἰκατερίνη Γκίκα, εἰς ἣν ἔσπευσα νὰ δεῖξω τὸ ἔργον μου, διότι ἀνεγνώριζον καὶ τὴν φιλομουσίαν καὶ τὴν φιλοκαλίαν αὐτῆς, προσέξασα ὅτι ὁ πρῶτος στίχος ἤρχιζε διὰ τῶν λέξεων « Καὶ πῶς », εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς μοὶ παρετήρησεν ὅτι ἱκανῶς παράδοξον φαίνεται νὰ ἄρχηται ἡ τραγωδία ἀπὸ τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου Καί. Τὸ κακὸν ἴσως εὐκόλως διωρθοῦτο· ἀλλ' ἡ παρατήρησις αὕτη τοσοῦτον μὲ κατέπληξε, δεικνύουσά μοι πόσον ἀπαιτητικὴ ἐστὶν ἡ ὀρθὴ κριτικὴ, καὶ πόσον δύσκολος ἡ τέχνη, ὥστε χαίρειν εἰπὼν ταῖς Μούσαις, ἐπεδόθην ἐκθυμότερον εἰς τὰ μαθήματα, εἰς ἃ ἐπεδιδόμην ἤδη μεθ' ἱκανῆς ἐπιμελείας. Εἶχεν ἔλθει δὲ τότε ἡ θεία μου εἰς Ὁδησσόν, ἐπιτευχθείσης διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς μητρὸς της τῆς συνδιαλλαγῆς μετὰ τοῦ συζύγου της, καὶ κατόκησεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τῶν παιδίων της παρ' ἡμῖν, μέχρις οὗ ἐνωχίασεν ἰδιαιτέραν οἰκίαν.

Ἐκ τῶν μαθημάτων μας δὲ ὀφείλω νὰ μὴ ἀποσιωπήσω ὅτι ἐν τῶν μᾶλλον εὐχαριστούντων τότε ἐμὲ ἦτο τὸ τοῦ χοροῦ. Τοῦτο μᾶς ἐδίδεν ὁ Γάλλος K. Bouche, ἄριστος χορευτής, καὶ μέλος ποτὲ τοῦ χοροδράματος τῶν Παρισίων. Ἦν δὲ τὸ μάθημα οὐχὶ ἀπλῆ διασκέδασις δι' ἐμέ, ἀλλ' ἀπόλαυσις ἀνωτέρα, προερχομένη ἐκ τῶν ἁρμονικῶν τοῦ σώματος κινήσεων, καὶ εἰς αὐτὰς παραδιδόμενος μετὰ πλείστης τέρψεως, ἤμην εἰς τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ K. Bouche. Μουσικὴν δὲ δὲν ἐδιδασκόμεθα, διότι αἱ χρηματικαὶ περιστάσεις τῶν γονέων μου δὲν τοῖς ἐπέτρεπον τὴν ἀγορὰν κυμβάλου, οὐδ' ὑπῆρχε καὶ πολλὴ ἀνάγκη αὐτοῦ, διότι ὀλίγον μετὰ τὴν ἐξοδὸν μου ἐκ τοῦ Λυκείου, κατετάχθη, ἴσως εἰς ἀντικατάστασιν ἐμοῦ, δημοσίᾳ δαπάνῃ, μετὰ πολλῶν ἄλλων Ἑλληνίδων, ἡ ἀδελφὴ μου Εὐφροσύνη εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον τῆς Ὁδησσοῦ, διευθυνόμενον τότε ὑπὸ τῆς ἀξιολόγου Ἑλβετίδος Κας Chef d' Oeuvre.

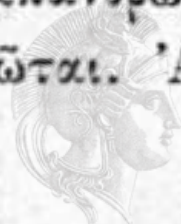
Μῆνας δὲ τινας μετὰ τὴν ἀφίξιν ἡμῶν εἰς Ὁδησσὸν ἀπῆλθον οἱ δύο ἐξάδελφοί μου Γρηγόριος καὶ Κωνσταντῖνος Σοῦτσοι εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν, λαβόντες ἰσχυρὰς

συστάσεις παρὰ τῆς Ῥωσικῆς Κυβερνήσεως πρὸς διεκφυγὴν ἀπὸ τῆς τότε ὑπόπτου καὶ φιλοτούρκου Αὐστριακῆς ἀστυνομίας, ἣτις ἐθεώρει τοὺς Ἑλληνας ἐν γένει ὡς συνωμότας καὶ ἀνατροπεῖς πάσης τάξεως, δι' ὃ καὶ τ' αὐστηρότερα ἐλάμβανε μέτρα ὅπως ἐμποδίξῃ αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ λάβωσιν ὅπλα κατὰ τοῦ νομίμου αὐτῶν κυριάρχου. Διὰ τῶν συστατικῶν ἐκείνων ὁμως, οὐ μόνον οἱ ἐξάδελφοί μου κατώρθωσαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Παρισίους, ἀλλὰ καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτοὺς Δ. Χρηστίδης καὶ Ἰω. Σοῦτσος, ὁ ἐπὶ Βασ. Ὁθωνος νομάρχης διατελέσας, ἐπιλεγόμενος δὲ Δοντᾶς, κατευωδόθησαν εἰς Πελοπόννησον.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπῆλθε συμβᾶν πένθιμον, οὗ ἡ ἐντύπωσις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὀδυνηρὰ πληγὴ ἐπὶ τῆς παιδικῆς μου καρδίας, καὶ τὸ ἄλγος αὐτῆς οὐδέποτε ἐξηλείφθη δι' ὅλου τοῦ βίου μου. Ἡ φιλότατή μου μάμμη Ῥαλοῦ, συνοικοῦσα μετὰ τῆς θείας μου Κας Γκίκα, ἀσθενήσασα ἐκ περιπνευμονίας, ἀπεβίωσε μετὰ τινὰς ἡμέρας. Τοσοῦτῳ δ' ἤμην τὸ προσφιλές της παιδίον, ὥστε κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ζωῆς της τὸ ὄνομά μου εἶχεν εἰς τὰ χεῖλη της, ἐμὲ ἐζήτει, καὶ ὅτε προσῆλθον, μ' ἐφίλησε, μ' ἠύχθη, καὶ παρέδωκεν ἀμέσως τὸ πνεῦμα! Ὅσακις δ' ἔκτοτε ἐν τῷ βίῳ ἡ ἀγαθὴ μερίς ἐξενίκα ἐν ἐμοί, ἡ εὐτυχὲς τι μοὶ συνέβαινε, πάντοτε ἀνέφερον τοῦτο εἰς τὴν ἱερὰν ἐκείνην εὐχήν, καὶ ἡ εἰκὼν τῆς ἁγίας μου προμήτορος μένει μέχρι τοῦδε εἰσέτι ἐγκεχαραγμένη εἰς τὴν καρδίαν μου ἐπίσης ζωηρὰ ὡς ὅποτε ἐζῆ.

Τὸ ἐπόμενον δ' ἔαρ μετεκομίσθημεν εἰς ἐτέραν οἰκίαν ἣς ἡ σχετικὴ εὐτέλεια μοὶ ἀποδεικνύει τὰς τότε χρηματικὰς τῶν γονέων μου δυσχερείας. Ἐκεῖτο δ' αὕτη εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς πλατείας τῆς Μητροπόλεως (Σαβορίου), καὶ εἰς τὸν πρόσγαιον δόμον ὑπῆρχεν ἰδιωτικὸν σχολεῖον κοινῶν γραμμάτων διὰ πτωχὰς Ῥωσίδας. Εἶχε δ' ἡ οἰκία εὐρύχωρον αὐλήν, ὡς αἱ τῶν χωρικῶν οἰκίαι περίπου, εἰς ἣν ἐστάθμευσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον σῶμα στρατιωτικόν, καὶ πολλάκις ἐγινόμεθα αὐτόπται τῶν ἀπανθρώπων σωματικῶν ποινῶν εἰς ἃς ὑπεβάλλοντο τότε οἱ στρατιῶται. Ἀληθὲς ὁμως

παιονέκτημα τῆς οἰκίας ἦν, ὅτι μετὰ τὴν αὐλὴν εἶπετο κῆπος, ὅλως μὲν ἀκαλλιέργητος, ἀλλ' εἰς ὃν, ἐνθερμοὶ ἀναγνώσται τοῦ Ἑλλετοῦ Ροδινσῶνος, κατὰ ζῆλον αὐτοῦ, καὶ πρὸς μέγα ὄφελος τῆς υἱείας ἡμῶν, ἐσκάπτομεν δι' ὀξέος ξύλου ἐγὼ καὶ ἡ μικρὰ ἀδελφὴ μου, καὶ ἐφυτεύσαμεν κυάμους, καὶ εἶχομεν ὥς καὶ τὴν χαρὰν νὰ ἰδῶμεν αὐτοὺς φυέντας, ἀνθήσαντας καὶ καρποφορήσαντας.

Ἐν τούτοις ὁ πατήρ μου οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐπελάθετο ὅτι σκοπὸς τῆς μεταβάσεως ἡμῶν εἰς Ὀδησσὸν ἦν ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα κάθοδος δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀφ' οὗ ἦν ἀνέφικτος ἢ διὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ τοῦτο, ἅμα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἤρξατο πλευστὸς ὧν ὁ Εὐξείνος, ἐπεδίβασεν εἰς Ἑλληνικὸν πλοῖον τὸ τοῦ Λελεχοῦ, πάντα τὰ σκεύη καὶ ἐνδύματα ὅσων δὲν εἶχομεν ἅμεσον ἀνάγκην, καὶ ἔπειψεν αὐτὰ ἐμπρός, προκειμένου ὅσον οὕτω νὰ τὰ παρακολουθήσωμεν.

Τότε ἤρχετο συνεχῶς πρὸς τὸν πατέρα μου κύριός τις, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα, καὶ ὅστις εἶχεν υἱὸν ἔφηβον λίαν πεπαιδευμένον διὰ τὴν ἡλικίαν του, καὶ ἄριστον Ἑλληνιστὴν. Παρεκίνει δ' ὁ πατήρ μου τὸν Κύριον τοῦτον νὰ μὴ μένη οὕτως ἀργὸς ἐν τῇ ξένῃ, ἀλλὰ νὰ σπεύσῃ πρὸς τὴν πατρίδα μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, καὶ προσφέρῃ αὐτῇ τὰς ὑπηρεσίας του· καὶ ὅτε ἔπεισεν αὐτόν, τῷ ἐπρομήθευσεν ἀναυλον τὸν διάπλουν ἐπὶ πλοίου Ἑλληνικοῦ, καὶ οὕτως ἀπῆλθεν ὁ Κύριος πανοικί. Ἀλλὰ φεῦ! μετὰ τινα χρόνον ἐγνώσθη ὅτι τὸ πλοῖον ἀπωλέσθη αὐτανδρόν ἐντὸς τοῦ Εὐξείνου!

Ἵνα δὲ καὶ ἡμεῖς ἀναχθῶμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔπρεπεν ὁ πατήρ μου νὰ διαθέσῃ πως τὰς ὑποθέσεις του, διότι δὲν ἤθελε νὰ φθάσωμεν ἐκεῖ ἐντελῶς πόρων ἐστερημένοι, καὶ ζητοῦντες νὰ ζῶμεν ἀπὸ τῆς πατρίδος, ἣτις ἦν τότε ἐν ταῖς ἐσχάταις ἀνάγκαις. Τούτου ἕνεκα, ἅμα ἐξαποστείλας τὰ σκεύη, ἀποθεὶς τότε πρῶτον τὸν πώγωνα καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀναβολὴν ἀνταλλάξας ἀντὶ τῆς ἀσιατικῆς, μᾶς ἀφῆκε πρὸς καιρὸν καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον. Εἴμεθα δ' ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ εἰσέτι, ὅτε μετὰ τινος μῆνας ἐπέστρεψε,

πολλὰς μὲν ὑποσχέσεις λαβὼν, οὐδεμίαν δ' αὐτῶν ἐκτέλεσιν, ὅπερ μάς ἐδέσμευσεν ἐπὶ πολὺ ἔτι μακρὰν τῆς πατρίδος.

Ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν ἐγὼ σπουδάζων κατ' οἶκον καὶ ἐπειδὴ ὁ Γεννάδιος εἶχεν ἀναχωρήσει, νομίζω, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κατορθώσῃ νὰ καταβῇ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, μοὶ ἐδόθη διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος Λουκάς, ὃν εἶχον καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ προγυμναστὴν κοινῶς μετὰ τῶν ἡγεμονοπαίδων, καὶ ὅστις ἐπὶ τινα χρόνον κατώκει ὑπὸ τὴν ἡμετέραν οἰκίαν· ἔπειτα δ' εἶχον τὸν Παλαμᾶν, ἐκ Μεσολογγίου, μαθητὴν, ἃν δὲν ἀπα- τῶμαι, τοῦ Λογίδου ἢ συνεργάτην αὐτοῦ εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς Κι- βωτοῦ. Ἦν δ' αὐτὸς εἰς τῶν τότε ἐπισημοτάτων Ἑλλήνων διδα- σκάλων, βαθὺς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ φιλολο- γίας, δὲν ἀμφιβάλλω, ἀλλὰ στερούμενος τῆς μεθόδου τοῦ καθιστᾶν τὴν διδασκαλίαν τοῦ εὐκρινῆ καὶ ἐπαγωγόν. Γαλλικὰ δ' ἐξηκολούθει διδάσκων ἡμᾶς ὁ κ. Φουκώ, καὶ συγχρόνως ἱστορίαν ἀρχαίαν κατὰ τὸν Ségur, καὶ διὰ τὴν συνδιάλεξιν εἶχομεν ἔτι ἄλλ' οὐχὶ ἐπὶ πολὺ, τὴν Γαλλίδα παιδαγωγόν. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐσπού- δαζον εὐχαρίστως, ἀλλ' ἀτάκτως καὶ ἄνευ μεθόδου, ἀναγινώσκων πᾶν τὸ προστυγχάνον, μάλιστα τὰ τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας, καὶ προσέτι πιστεύων ὅτι ἱκανῶς εἶχον ὠριμάσει ἵνα δρέψω καὶ ἐγὼ δάφνας συγγραφέως, ἐπεχείρησα μετὰφρασιν τῶν περὶ Κρήτης ὠραίων ἐπιστολῶν τοῦ Σαβαρῆ, μετὰ πλείστου ζήλου, μ' ἐνεψύχου δ' εἰς αὐτὴν καὶ ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ Σπ. Σκούφου, ὅστις ὁμῶς μοὶ παρετήρησεν ὅτι, ὅπως ὦσιν αἱ περίοδοί μου εὐῆχοι καὶ ἀρμονικαί, ἔπρεπε νὰ λήγωσιν πᾶσαι εἰς λέξεις προπαροξυτόνους. Ἡ ἀνυπο- μονησία μου ἦν μεγάλη νὰ ἰδῶ τὸ ἔργον περατωθέν, καὶ ἐφαντα- ζόμεν ἤδη αὐτὸ τετυπωμένον καὶ δεδεμένον, καὶ ἀνελογιζόμεν τὴν ἐκπληξιν, ἴσως δὲ καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἡγεμονοπαίδων ἐν Στε- φανουπόλει ὅτε ἤθελον τοῖς πέμψει τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἀντίτυπον. Ἀλλ' αἱ προπαροξύτονοι ἐκεῖναι περίοδοι, καὶ τινες γραμματικαὶ δυσχέρειαι, καὶ συχναὶ ἐλλείψεις λέξεων, ὧν ἔνοχα ἐθεώρουν τὰ λεξικά, καὶ τὸ ἀπέραντον μῆκος τῶν 300 σελίδων ἐξ ὧν συνέκειτο

το βιβλίον, ἐξήντλησαν μετ' οὐ πολὺ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν προθυμίαν μου, καὶ ἡ μετάφρασις δὲν ἐχώρησε πολὺ ὑπὲρ τὴν τρίτην πιστολήν.

Συγχρόνως δὲ κατεδίωξα καὶ τὴν Μοῦσαν τῆς ποιήσεως, καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτον μὲ παρώτρυναν εἰς μίμησιν τὰ κακόζηλα ἐκεῖνα ἐπισημασθέντα τινῶν γραμματικῶν, οἵτινες τὴν πτωχείαν τῆς ἑαυτῶν φαντασίας εἰσεβιάζον εἰς σχήματα ὠν, βωμῶν καὶ πελέκεων. Τινὰ παραδείγματα τούτων εὐρὼν εἰς ἓνα τῶν τόμων τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Κομητᾶ, ἠθέλησα νὰ τ' ἀπομιμηθῶ διὰ τίς οἶδε τίνων στίχων καὶ τίνος γλώσσης, καὶ ἠύξησα μάλιστα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, προσθεὶς καὶ ἴδιον ἐπινόημα, τὸν κεραυνόν, ὃν ἐννοεῖται ὅτι ἐσφενδόνιζον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐσπέραν δὲ τινα ἔφερεν ὁ πατήρ μου εἰς τὴν οἰκίαν, παρὰ τινος δανεισθεὶς, ἓνα τόμον τοῦ Ducis, τοῦ, ὡς γνωστόν, δῆθεν μεταμφιέσαντος τὸν Σαικεσπεῖρον. Ἦν δὲ τότε εἰς ἐμὲ ἐντελῶς ἄγνωστος καὶ ὁ Ducis καὶ ὁ Σαικεσπεῖρος, καὶ ὁ ἐνθουσιασμός μου ὅρια δὲν εἶχεν ὅτε ὁ πατήρ μου μᾶς ἀνέγνω τὸν Βασιλέα Λεάρ. Μετὰ τὸ τέλος δὲ τῆς ἀναγνώσεως ἔλαβον εἰς τὸ δωμάτιόν μου τὸ βιβλίον, οὗ ἄλλο ἀντίτυπον δὲν ὑπῆρχε τότε ἐν Ὀδησσῷ, καὶ ὁ πατήρ μου εἶχεν ὑποσχεθῆναι ἀποδῶσθαι αὐτὸ τὴν ἐπαύριον. Ἐγὼ δ' ἤρχισα, ἐν μέσῃ νυκτί, νὰ τὸ μεταφράζω διὰ στίχων Ἑλληνιστί. Βλέπων ὁμῶς ὅτι ἡ νύξ προὔχωρει ταχύτερον τῆς μεταφράσεως, καὶ ὅτι πιθανὸν δὲν ἦτον νὰ περατώσω αὐτὴν πρὸ τῆς ὥρας καθ' ἣν τὸ πρωτότυπον ἔπρεπε ν' ἀποδοθῇ, ἤλλαξα σχέδιον, καὶ ἐξηκολούθησα μεταφράζων εἰς τὸ πεζόν, ἐπιφυλαττόμενος νὰ μεταφέρω τὸν πεζὸν λόγον εἰς ἔμμετρον μετὰ ταῦτα καὶ ἐν ἀνέσει. Ἐν τούτοις δὲ παρῆλθεν ἡ νύξ, καὶ ἐγὼ ἔγραφον ἔτι, καὶ ὁ πατήρ μου, πέμψας, μοὶ ἐζήτησε τὸ βιβλίον. Τότε πρῶτον ἐσκέφθην ὅτι φρονιμώτερον θὰ ἦτο, καὶ ταχύτερον θὰ ἐχώρουν, ἂν ἀντὶ μεταφράσεως εἶχον ἀπλῶς ἐπιχειρήσει ἀντιγραφὴν τοῦ Ducis. Ἀλλὰ καὶ οὕτω μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐξῆλθεν ὁ πατήρ μου καὶ τὸ βιβλίον μοὶ ἀφηρέθη, μόνον τὴν πρώτην πρᾶξιν κατῴρθωσα νὰ συμπληρώσω. Οὕτως ὁ Σαικεσπεῖ-

ρος διέφυγε διὰ παντός καὶ τὸν δεύτερον τοῦτον κίνδυνον, ἀφ' οὗ ἅπαξ εἶχε γυμνωθῇ καὶ διαστραφῇ ὑπὸ τοῦ Ducis.

Φαίνεται δ' ὅτι εἰς τὴν σατυρικὴν ποίησιν ἐπέδιδον μάλλον, διότι ἔχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ ἄριστον τῶν τότε ἔργων μου ὑπῆρξε ποίημα ἐκτοξευθὲν κατὰ τῆς ὑπηρετρίας ἡμῶν, ἥτις διὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου (πιστεύω τοῦ ἔτους 1823) εἶχεν ἀρνηθῇ νὰ ζυμώσῃ τὴν περιπαθῶς ἐλπίζομένην βασιλόπητταν. Συνίστατο δὲ τὸ ποίημα εἰς ἱκετηρίαν τοῦ γένους τῶν πηττῶν πρὸς τὸν Δία, ὅστις εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτάς δι' ὅσα ἔπασχον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ζυμούμεναι, ψηνόμεναι, κοπτόμεναι καὶ τρωγόμεναι, ἔπεμψε τὸν Ἑρμῆν, συνοδευόμενον ὑπὸ τῆς Ὀκνηρίας πρὸς τὴν Δεσποινούν, ἵνα τὴν ἐνισχύσῃ νὰ μᾶς ἀρνηθῇ τὴν πηττοποιίαν. Καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν δὲ εἰκάζω ὅτι ἦσαν ἱκαναὶ αἱ πρόοδοί μου, διότι συνέταξα τότε περίπου, ἑμμετρον Γαλλικὸν κακόβουλον ἐπίγραμμα κατὰ τῆς ἀδελφῆς μου, (τῆς μικρᾶς), λέγον ὅτι ἀφ' οὗ ὁ Ζεὺς διένειμε τὰς διαφόρους ἐπιστασίας ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τοὺς διαφόρους θεοὺς, ἐνθυμηθεὶς ὅτι εἰς οὐδένα εἶχε κατανείμει τὴν ὀκνηρίαν κατέστησε θεᾶν αὐτῆς τὴν ἀδελφήν μου. Ταῦτα δὲ γράφων δὲν εἶχον οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑποψίαν τότε ὅτι ἔκλεπτον τὸν Σίλλερ, ὅστις ἐπίσης οὐδὲ κατ' ὄνομα μοὶ ἦτον εἰσέτι γνωστός. Ἀλλ' ὁ πανδαμάτωρ χρόνος ἐστέρησε τὴν αἰωνιότητα καὶ τούτων τῆς βρεφικῆς μούσης μου τῶν ἀριστουργημάτων.

Ἐκ τῆς οἰκίας δὲ ταύτης μετέβημεν, ἐντὸς τοῦ ἔτους 1823, ὡς νομίζω, εἰς ἄλλην, κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τῆς αὐτῆς πλατείας κειμένην εὐπρεπεστέραν ὅπως οὖν καὶ κατὰ τι εὐρυχωρότεραν τῆς πρώτης. Ἐν αὐτῇ δ' ἐνθυμοῦμαι ὅτι μετὰ τοῦ Γάλλου διδασκάλου ἀνεγίνωσκον τὸν Σωκράτην τοῦ Λαμαρτίνου, καὶ ὡς γύμνασμα μοὶ ἐπεβάλλετο ἀνάλυσις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Ρακίνου. Πρὸς γύμνασιν δ' εἰς τὴν ὁμιλίαν εἶχομεν ἐν εἵδῃ παιδαγωγοῦ Πολωνίδα τινά, ἱκανῶς παράδοξον, ἥτις ἐπ' ὀλίγον ἔμεινε παρ' ἡμῖν, καὶ ἀφ' οὗ μᾶς ἐγκατέλιπε, παρεφρόνησε. Διδάσκαλον δὲ τῆς Ἑλληνικῆς εἶχεν ἡ ἀδελφή μου Ραλοῦ τὸν Κ. Τολμίδην, ὅστις

μετὰ ταῦτα ἐν Ἑλλάδι ἦν δικηγόρος καὶ συμβολαιογράφος. Δι' αὐτοῦ δὲ συνέδεσα σχέσεις μετὰ τοῦ συγγενοῦς καὶ μαθητοῦ του Κ. Βαρβάτη τοῦ μετέπειτα ἐν Ἀθήναις κατ'ἀσθημα διευθύνοντος τυπογραφικόν, καὶ μετ' αὐτοῦ ἤρχισα πρὸς γύμνασιν Γαλλικὴν ἀλληλογραφίαν. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ὁμῶς ταχέως ἐξετράπησαν εἰς ἐπιστολαὶς τῶν παροραμάτων καὶ σφαλμάτων τῶν ἐμῶν ἐπιστολῶν, ὅρας μὲν ἴσως, ἀλλὰ τοσοῦτον τραχείας, ὥστε ἐπροτίμησα νὰ παύσω τὸ ἐπικίνδυνον τοῦτο γύμνασμα, τὸ δυνάμενον νὰ παρεκτραπῇ εἰς ῥῆξιν.

Πολὺ δ' ἀξιολογώτεραν ἀφορμὴν ἀσκήσεως εἰς τὴν Γαλλικὴν, καὶ ἐν γένει οὐ μικρὰν ἠθικὴν ὠφέλειαν μοὶ παρεῖχε τότε ἡ γνωριμία καὶ σχέσις μετὰ νέου τινὸς Ἑλβετοῦ, M. Noir καλουμένου, ὅστις κατεῖχε θέσιν γραμματέως παρὰ τινι τῶν μεγαλεμπόρων, καὶ ἦν χρηστότατος, πεπαιδευμένος καὶ ὑπὸ θερμῶν καὶ ὑγιῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν ἐμπνεόμενος. Αἱ μετ' αὐτοῦ συνδιαλέξεις ἐμόρφουν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν καρδίαν μου, καὶ τὰ βιβλία ἃ μοι συνίστα καὶ μοὶ ἐδάνειζε μοὶ παρεῖχον ἐκλεκτὴν τροφὴν διανοητικὴν.

Δὲν περιοριζόμεν ὁ μόνον εἰς τὸ νὰ μανθάνω, ἀλλ' ἐξηκολούθουν κατεχόμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἀτυχοῦς οἰήσεως ὅτι ἐδυνάμην καὶ νὰ παραγάγω ὁ ἴδιος. Οὕτω περιέστρεφον εἰς τὴν κεφαλὴν μου τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ γράψω Λεξικὸν ὅλων τῶν λέξεων ὅσας αἱ ξέναι γλῶσσαι ἐδανείσθησαν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ νὰ ἐπιγράψω αὐτὸ «Θρίαμβον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», ἐγὼ ὅστις ταύτης μόλις ἐγνώριζον ὅσα οἱ ἔσχατοι μαθηταί, καὶ ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν τόσον μόνον τὴν Γαλλικὴν, ὥστε νὰ ἐλέγχωμαι πικρῶς ἐπ' ἀμαθείᾳ ὑπὸ τοῦ κ. Βαρβάτη!

Ἀλλὰ τὸ φιλολογικὸν τοῦτο σχέδιον ταχέως διεσκέδασεν ἡ αὐθις ἐκνικήσασα ποίησις. Ἰδίως δέ, κατὰ ζῆλον τοῦ πατρός μου, ἐφιλοτιμούμεν νὰ διαπρέψω διὰ μεταφράσεων. Κατ' ἀρχὰς ἠθέλησα νὰ μεταφράσω τοῦ Ρακίνου τὴν Ἀταλίαν. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς δισταγμοὺς ἐπροτίμησα τοῦ Βολταίρου τὸν Μωάμεθ, ὃν καὶ ἐπεράτωσα εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους, καὶ στίχον πρὸς στίχον τοῦ

πρωτοτύπου ἀντιστοιχοῦντας, ἀλλ' ὁ Θεὸς οἶδεν ὁποίους στίχους, διότι ἡ μετάφρασις ἀπωλέσθη ἑκτοτε, καὶ οὐδὲν ἀντίγραφον αὐτῆς διετήρησα. Τότε ὅμως, ὅτε ὑπῆρχεν ἔτι καὶ ἦν νεογέννητος, ἀπεφασίσθη νὰ τῇ ἀποδοθῇ ἡ τιμὴ παραστάσεως. Διενεμήθησαν λοιπὸν τὰ πρόσωπα καὶ Μωάμεθ μὲν ἦν ὁ Κ. Νικόλαος Φιλαλήθης, ὁ ἐν Ἀθήναις ἔπειτα ἐγκαταστάς καὶ ἀποδιώσας, Ζώπυρος δ' ὁ Κ. Τολμίδης, Παλμύρα δ' ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Μαρία, ἡ ἔπειτα Κυρία Κόρη, καὶ Σεΐδης ἐγὼ αὐτός, καίτοι τῆς Παλμύρας ὦν ἔτη τινὰ νεώτερος. Τὰ γυμνάσια ἐχώρουν κατ' εὐχὴν, τὰ πάντα εἶχον ἐτοιμασθῇ, ὅτε αἰφνης ἡ Κυρία Φιλαλήθους μεταμεληθεῖσα ἀπεσύρθη, καὶ ἐμένομεν ἄνευ Παλμύρας. Ἡ θέσις ἦτο δεινὴ. Τότε δ' ὁ Διονυσιακὸς ἡμῶν θίασος ἀπεφάσισε ν' ἀναθέσῃ τὸ μέρος τοῦτο εἰς ἐμέ· ἀλλ' ἄλλοι μ' ἐπείσαν ὅτι ἦτο κατώτερον τῆς ἀξιοπρεπείας μου ἀπὸ Σεΐδου νὰ γίνω Παλμύρα, καὶ οὕτω παρητήθην ἐντελῶς τῆς μετοχῆς εἰς τὴν παράστασιν. Ἡ ἐπιχείρησις ὅμως δὲν ἐναυάγησε, καὶ Παλμύρα ἐψηφίσθη ὁ Κ. Βαρβάτης, Παλμύρα ὀλίγον ~~παράδοξος~~, διότι εἶχεν ἀνδρικήν ἤδη τὴν φυσιογνωμίαν, καὶ τὸν μύστακα ἄρτι ὑποφυόμενον. Ὡς σκηνὴ δὲ διεσκευάσθη, ὅπως οὖν πενιχρῶς, σιταποθήκη τις τῆς οἰκίας τοῦ Κ. Βαρβάτη· τὸ προσκληθὲν δὲ ἀκροατήριον ἦν πολυάριθμον, καὶ ῥαγδαῖαι ὑπῆρξαν αἱ χειροκροτήσεις, ὧν ἐννοεῖται ὅτι μέρος, ἂν ἐκ μετριοφροσύνης οὐχὶ τὸ ὅλον, ἐνόμιζον δίκαιον ν' ἀντιποιηθῶ διὰ τὴν μετάφρασιν. Τὸ δὲ κωμικώτερον, ὅτε ἐπρόκειτο εἰσέτι νὰ ὑποκριθῇ τὴν Παλμύραν ἡ Κ^α Φιλαλήθους, ἐνόμισα καθῆκον νὰ τῇ ἀποτείνω τι εὐχαριστήριον, καὶ δὴ ἔγραψα διὰ τὴν περίστασιν γαλλιστὶ φιλοφρονητικὸν τι ἐπίγραμμα, περατούμενον διὰ τῶν στίχων,

« Enfin ce n'était pas ma tragédie,
mais c'était vous qui futes applaudie, »

ὅπου τὸ ma tragédie δὲν ἦν βεβαίως ἑκτακτον ὑπόδειγμα μετριοφροσύνης καὶ φαντάζομαι τί θὰ ἔλεγεν ἂν τὸ ἔβλεπεν ὁ Βολταῖρος. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ poulet τοῦτο ἔμεινε παρ' ἐμοὶ μετὰ τῆς Παλμύρας τὴν λιποταξίαν.

Τότε δὲ περίπου συζητήσεως ἐμπεισούσης μετὰ τοῦ Κ. Βαρβάτη καὶ μετὰ τινων ἄλλων τῶν ὁμηλικῶν, οἵτινες αὐτοὶ ὀλίγον ἦσαν καίτοι τῆς Γαλλικῆς, περὶ τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων τοῦ Βολταίρου, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου ὅτι ὁ διάσημος ποιητής ἦτον κακὸδοξος μὲν, ἔστω, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄθεος, μετέφρασα αὐτοῦ τὸ « Ὑπὲρ καὶ Κατὰ », ὅπερ ἔκτοτε, ἐπιδιορθώσας, συνεξέδωκα εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν Ἀπάντων μου.

Διὰ τοῦ Κ. Noir ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τῶν Larcher, οἰκογενείας Ἑλβετικῆς, ἣτις κατῴκει ἑπαυλιν ὠραίαν τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἀπέχουσαν τῆς πόλεως, καὶ ἐκαλλιέργει αὐτήν, ὥς ἂν ἦτον εἰς τῆς πατρίδος τῆς τᾶς κοιλάδας. Ἐκεῖ συνεχῶς μετέβαινον πεζὸς μετὰ τοῦ φίλου μου, χαίρων εἰς τὴν τερπνὴν ἐκδρομὴν καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν βίον τῶν ἀγαθωτάτων ἐκείνων ἀνθρώπων. Πρὸ πάντων δὲ μ' ἐθέλγεν ἡ συναναστροφή τῆς πρωτοτόκου τῶν θυγατέρων, τῆς ἀγαθωτάτης καὶ χαριεστάτης Λουίζας, ἣτις, κατὰ πολλὰ ἔτη πρεσβυτέρα μου, μὲ ἠγάπα ὅμως ἰδιαιτέρως ὥς νεᾶνις ἀγαπᾷ παιδίον, καὶ πολλάκις ἐρχομένη ἔμενεν ἐνίοτε ἡμέρας ~~τινάς~~ παρ' ἡμῖν. Ἦτον δὲ ξανθὴ καὶ ὠραία, καὶ ἡ μήτηρ μου, πολλὴν ἐπίσης ἀγάπην τρέφουσα πρὸς αὐτήν, τῇ ἐχάρισε τὴν κόμην μου, ἣν ἐφύλαττε ἀφ' ὅτου τὴν εἶχε κόψει, διότι τὸ χρῶμα αὐτῆς ἀκριβῶς ἐσυμφῶνει πρὸς τὸ τῆς ἐδικῆς τῆς. Κοινὴ ἡμῶν ἐνασχόλησις, ὅτε ἀπηντῶμεθα, ἦν ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ φιλολογία καὶ μεταξὺ ἄλλων συνελάβομεν τὸν σκοπὸν παραστάσεως Γαλλικοῦ δράματος. Ὅτε δὲ μίαν ἡμέραν ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἡ Λουίζα, καὶ διέμεινε καὶ τὴν νύκτα, δι' ὅλης τῆς ἐσπέρας ἀνέγνωμεν δράματα τοῦ Βολταίρου, ἵνα ἐκλέξωμεν μεταξὺ αὐτῶν, καὶ ἀφ' οὗ πάντες ἀπενύρθησαν εἰς τὰς κλίνας των, ἡ μήτηρ μου, ἡ Λουίζα, ἡ μικρὰ ἀδελφὴ τῆς καὶ ἡ ἀδελφὴ μου, κοιμώμεναι εἰς τὸν αὐτὸν κοιτῶνα, καὶ ὕπνον μὴ ἔχουσαι, ἤρχισαν νὰ μὲ φωνάζωσι, μέχρις οὗ ἐγερθεῖς καὶ ἐγώ, καὶ τὸν εὐναϊόν μου ἐνδουθεῖς, εἰσῆλθον, ἐκάθισα παρὰ τὴν κλίνην τῆς Λουίζης, καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ἀνάγνωσιν, ὑποδυόμενοι ἐναλλάξ τὰ πρόσωπα. Καὶ οἱ μὲν ἀκροαταὶ ἡμῶν ἀπεκοιμήθησαν

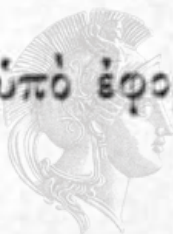
ἀλληλοδιαδόχως· ἡμεῖς ὅμως ἐξηκολουθοῦμεν ἀναγινώσκοντες, πρᾶ-
ξιν μετὰ πρᾶξιν, καὶ τραγωδίαν μετὰ τραγωδίαν, μέχρις οὗ . . .
ἐξημέρωσε, καὶ ἐπερατώσαμεν τὸ βιβλίον. Μέχρι τέλους δ' ἐξελε-
ξάμεθα οὐχὶ τοῦ Βολταίρου, ἀλλὰ τοῦ Ῥακίνα τραγωδίαν, τὸν
Μιθριδάτην, καὶ ἐδόθη εἰς ἐμέ τὸ πρόσωπον τοῦ Ξιφαροῦς, ὑποκρι-
νομένης τῆς Λουίζης τὴν Μονίμην, τοῦ Noir τὸν Ἀρβάτην, καὶ
ἐμπόρου τινὸς Γάλλου, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα, τὸν Μιθριδά-
την. Ἀλλὰ μετὰ πολλὰς ἀποστηθίσεις καὶ μελέτας, αἵτινες δὲν
ἔμειναν ἄγονοι δι' ἐμέ, ἡ παράστασις δὲν ἐξετελέσθη.

Παρελθόντος δὲ καὶ τοῦ ἔτους τούτου, μετοικήσαμεν αὖθις ἴσως
ἐντὸς τοῦ 1824, εἰς τὴν ἄλλην γωνίαν τῆς πλατείας τῆς μητρο-
πόλεως, τὴν βορειοδυτικὴν, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς θείας μου Κυρίας
Σούτσου, ἣτις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μεταβῇ εἰς Παρισίους μετὰ τῆς
θυγατρὸς τῆς Σεβαστῆς, πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν υἱῶν τῆς, δι' ὃ ἐμέλ-
λομεν νὰ τὴν ἀντικαταστήσωμεν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τῆς, συνοικοῦν-
τες μετὰ τῆς μάμμης μου Κοκκονίτσας, καὶ τῆς θείας μου Κυρίας
Γεράκης. Ἡ Κυρία Σούτσου, οὗσα τότε εὐπορωτέρα ἡμῶν, εἶχε
πολὺ μεγαλειτέραν κατοικίαν, ὥστε καὶ ποτε ἐνθυμοῦμαι ὅτι πολυ-
άνθρωπον χορὸν ἔδωκεν εἰς αὐτήν, καὶ τοὺς ἐπισήμους τῆς πόλεως
ἐδέχετο, ἐν οἷς προεῖχον τότε ὁ σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας Δ. Στούρ-
ζας, φίλος τοῦ Καποδιστρίου, καὶ γνωστὸς διὰ τὴν εὐρεῖαν παιδείαν
του καὶ τὰς θεολογικὰς συγγραφάς του· προσέτι δὲ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ
Κόμησσα Ἐτλιγγ, γυνὴ ἐξοχος τὸν νοῦν συγγραφεὺς καὶ αὐτὴ,
γράψασα μυθιστορήματα Γαλλιστί, οὐδέποτε ἐκδοθέντα, ὧν τὸ ἐν
ἡξεύρω ὅτι ἐπεγράφετο « Ζωὴ » καὶ ἀνεγινώσκετο μετὰ ζήλου καὶ
θαυμασμοῦ ὑπὸ τῆς ἐξαδέλφης μου Σεβαστῆς, καὶ τοῦ σχεδὸν θέσιν
παιδαγωγοῦ παρ' αὐτῇ ἐπέχοντος Σπυρίδωνος Σκούφου.

Καὶ ἐμοῦ δὲ μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶχεν ἀναλάβει εἰς τὴν οἰ-
κίαν ταύτην ὁ κ. Σκούφος, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἐσπέραν μὲ ὑπεχρέου-
ν' ἀναγινώσκω μετ' αὐτοῦ δὲν ἡξεύρω πλέον τίνα Γάλλον συγ-
γραφέα περὶ Φυσικοῦ δικαίου· ἀλλ' ἡ ἀνάγνωσις ὀλίγον μὲ ἔτερπε
καὶ ἔτι ὀλιγώτερον μὲ ὠφέλει, διότι ἡ τροφή ἦν ἔτι δυσανάλογος

ρός τὰς διανοητικὰς μου δυνάμεις. Περὶ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν μου
 αθημάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς καὶ τῆς προλαβούσης οὐδεμίαν
 διετήρησα καθαρὰν ἐνθύμησιν, ἐκτὸς ὅτι μετὰ τοῦ πατρός μου ἀνε-
 ἰνῶσκον τὴν Ἰλιάδα, ὅπερ μοὶ φαίνεται ἀποδεικνύον ἢ ὅτι δὲν εἶ-
 ὼν Ἑλληνα διδάσκαλον ἢ ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἦτον ἀνεπαρκής.
 Τοῦτο βεβαίως παρεκίνησε τὸν πατέρα μου νὰ παύσῃ τὴν ἀσυ-
 ἄρτητον καὶ παντὸς σχεδίου ἐστερημένην ἐκείνην κατ' οἶκον διδα-
 σκαλίαν, καὶ νὰ μὲ κατατάξῃ εἰς τὴν Ἑλληνεμπορικὴν λεγομένην
 σχολήν. Ἡ Ὀδησσός, καὶ ἀνέκαθεν ἐμπορεῖον Ἑλληνικόν, ὡς αἱ
 ἐν Πόντῳ ἀποικίαι, αἱ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀκμάσασαι, κα-
 τέστη ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἔνεκα τῆς μεγάλης
 συρροῆς τῶν προσφύγων καὶ τῆς φιλοξένου προστασίας τῆς Ῥωσ-
 σικῆς κυβερνήσεως, πόλις ἐν ἣ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον πολὺ τότε
 προεῖχεν ὅλων τῶν ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ῥωστικοῦ. Ὡς δὲ παν-
 ταχοῦ ἡ πρώτη τοῖς Ἑλλησιν ἐπαισθητὴ ἀνάγκη ἐστὶν ἡ τῆς
 ἐκπαιδεύσεως, οὕτω καὶ ἐκεῖ τὸ καὶ πρὶν ὑπάρχον καὶ διαφόρους
 βαθμοὺς ἀναπτύξεως λαβὼν Ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ κληθὲν Ἑλ-
 ληνεμπορικόν, ὡς ὑπὸ τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν προσόδων τοῦ ἐμπορίου
 διατηρούμενον, ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν ἀξιόλογον, μετακληθέντων εἰς
 αὐτὸ ἀρίστων διδασκάλων· καὶ εἰς σχετικῶς εὐτελὲς κατὰστημα
 ἰδρυμένον, ἀντηγωνίζετο ὡς ἴσον πρὸς ἴσον καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τοὺς
 καρποὺς αὐτοῦ πρὸς τὸ ὑψηρεφὲς αὐτοκρατορικὸν λύκειον τὸ ἀπέ-
 ναντι αὐτοῦ ὑπερηφάνως ἰστάμενον. Οὕτω ποτὲ ὁ Σ. Ῥωσσέτης,
 ὁ ἐν Ἑλλάδι ἔκτοτε διακριθεὶς εἰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις,
 νέος τότε εὐφυὲς ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα μᾶλλον ὀξύς, μαθητὴς δὲ
 τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου παρευρεθεὶς εἰς τὸ Λύκειον, ὅτε δημοσίως
 ἐζητάζοντο τὰ Ἑλληνικά, ἀντεποιήθη τὸ δικαίωμα τοῦ ν' ἀπευ-
 θύνῃ ἐρωτήσεις πρὸς ἐξέλεγχιν τῆς ἀμαθείας τῶν μαθητῶν, οἵτινες
 λίαν ὀργισθέντες, τὸν παρεμόνευσαν εἰς τοὺς διαδρόμους ἀπερχόμε-
 νον, καί, ἐπιπεσόντες, κακῶς θὰ τὸν μετεχειρίζοντο ἂν δὲν εἶχον
 προφθάσει καὶ ἐπεμβῇ τοῦ καταστήματος αἱ ἀρχαί.

Διηυθύνετο δὲ τότε τὸ Ἑλληνεμπορικὸν σχολεῖον ὑπὸ ἐφορείας

ἐμπόρων, ὧν πρόεδρος ἦν ὁ Κ. Ξένος, καὶ ὑπὸ Σχολάρχου τοῦ Γεωργίου Κλεοβούλου, αὐτοῦ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ πρώτου εἰσαγόντος τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν. Εἰς τοῦτον μὲ ἔφερε καὶ μὲ παρέδωκεν αὐτὸς ὁ πατήρ μου· ὁ δέ, καθ' ὃ γνῶριμος ἐκ Δακίας, μ' ἐδέχθη φιλοφρονέστατα, καὶ ἐξετάσας με συνοπτικῶς, μοὶ εἶπε νὰ ἐπιστρέψω τὴν ἐπαύριον πρὸς κατὰταξιν. "Οτε δ' ἐπανῆλθον, μοὶ εἶπε· « Λογιώτατε, πολὺ ὀλίγα ἤξεύρεις, καὶ διὰ νὰ καταταχθῇς μετὰ τῶν λοιπῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου πρέπει πολλὰ ἀκόμη νὰ μάθῃς ». Ἀλλὰ μετὰ τὸ δεινὸν τοῦτο προοίμιον μοὶ προσέθηκεν ἀμέσως ὅτι θέλω ἔρχεσθαι εἰς ὠρισμένας ὥρας εἰς τὸ δωμάτιόν του, καὶ θέλει μὲ διδάσκει ἰδιαιτέρως ὁ ἴδιος. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο τακτικῶς, καὶ ἄκρατόν μοι ἐνέβαλε ζῆλον πρὸς τὴν σπουδὴν, ὃν συνετέλει εἰς τὸ νὰ μ' ἐμπνέῃ καὶ αὐτοῦ ὁ ἀπέρिटτος χαρακτήρ, ἡ ποικιλία τῶν γνώσεων αὐτοῦ, καὶ ἡ μέθοδος καθ' ἣν τὰς μετέδιδεν. Ἰδίως δ' ἐνθουσίῳν εἰς τὸ αἶσθημα, ὅτι κατὰ πρῶτον παρεκβαίνων τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, ἔβλεπον ἐμπρὸς μου ἀνοιγόμενον τὸ στάδιον τῶν ἐπιστημῶν, διότι ὁ Κλεόβουλος, πλὴν τῶν Ἑλληνικῶν, ἐδίδασκε καὶ μαθηματικὰ καὶ ταῦτα μάλιστα ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν ἡ κυρίως εἰδικότης αὐτοῦ. Εἶχε δὲ συγγράψῃ κατὰ τὰ τελευταῖα καὶ ἄριστα εὐρωπαϊκὰ ἐγχειρίδια, στοιχειώδη μαθηματικὴν, ἣν ἀντιγράφοντες ἐμανθάνομεν· καὶ εἰς ταύτην μάλιστα πολλὴν εἶχον τὴν κλίσιν καὶ τάχιστα προώδευσα· ὥστε καὶ ὅτε εἰς τὰς ἐξετάσεις, τὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους πιθανῶς, μοὶ ἐδόθη ὡς πρόβλημα ν' ἀποδείξω τὸν τύπον τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας, ἔπραξα τοῦτο μετὰ τσαύτης θερμότητος καὶ ἀκριβείας, ὥστε γενικὴν ἐπέσυρα ἐπιδοκιμασίαν τῶν παρευρισκομένων. Ἀλλὰ καὶ πλὴν τῶν μαθημάτων, αὐτὴ ἡ διατριβή μου ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Κλεοβούλου, εἰς ἣν καὶ ἀφ' οὗ προῦδιδάσθην εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, ἐξηκολούθησα νὰ φοιτῶ, πολλαχῶς καὶ ἄλλως μὲ ὠφέλει, διότι ἐκ τοῦ στόματος τοῦ σοφοῦ διδασκάλου ποικίλα καὶ χρήσιμα πάντοτε ἤκουον περὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας σοφίας, καὶ πολλὰ σπουδαῖα βιβλία μοὶ ἐδίδοντο ἐκ τῆς

ἰδιαιτέρας βιβλιοθήκης του εἰς ἀνάγνωσιν. Ἐν ἐξ αὐτῶν ἦτον Ἑλληγιστὶ γεγραμμένον φιλοσοφικὸν πόνημα, οὐ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνμα οὐδὲ τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν συνῆδε μετὰ τῶν τότε οἶων δῆποτε δοξασιῶν μου, καί, ἐν τῇ ἀγανακτῆσει μου, ἔγραψα τὰς σκέψεις μου, πικρὰς καὶ δηκτικὰς, πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου αὐτοῦ. Ὅτε δ' ἀπέδωκα τὸ βιβλίον, ὁ δανειστής τοῦ Κλεοβούλου, ὅστις ἦν συμμαθητής μου, καὶ εἶχε τὴν ἐπιστάσιαν τῶν βιβλίων τοῦ θείου του, μ' ἐπέπληξε διὰ τὴν ἀσύγγνωστον κατὰχρησιν τοῦ εἰς ἐμὲ δανεισθέντος· ἀλλ' ἐγὼ εἶχον τὴν ἀναίδειαν νὰ ψευσθῶ ὅτι αἱ σημειώσεις ἐκεῖναι δὲν ἐγράφησαν ὑπ' ἐμοῦ, εἰ καὶ ὁ γραφικὸς χαρακτήρ μου ἦν προφανέστατος καὶ γνωστότατος. Τὸ ψεῦδος ὅμως τοῦτο τὸ τοσοῦτον χονδροειδές, ὥστε οὐδὲ καὶ τὴν ἀξίωσιν εἶχε ν' ἀπατήσῃ ἀπέβη ἐπωφελές δι' ἐμέ· διότι τόσον μ' ἐπίκρανε τὸν ἴδιον, τόσον ἐβασάνισε τὴν συνείδησίν μου, ὥστε ἔκτοτε συνέλαβον τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν ποτὲ πλέον εἰς τὴν ζωὴν μου νὰ μὴ ψευσθῶ.

Δὲν περιορίσθησαν δ' εἰς τοῦτο καὶ μόνον καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος αἱ συγγραφικαί μου ἀπόπειραι, ἀλλ' ἐπεχείρησα ποίησιν τραγωδίας! Ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς ἦν τὰ κατὰ τὸν Πύραμον καὶ τὴν Θίσβην, οἱ δὲ στίχοι δεκαπεντασύλλαβοι καὶ ὁμοιοκατάληκτοι. Καὶ ἐτελείωσα μὲν τὸ ἔργον, ἀλλὰ τὸ ἀποδεικνύον μοι ὅτι ἔφθασεν ἤδη ὁ νοῦς μου εἰς τινὰ ὠριμότητα ἐστὶν ὅτι, ἀφ' οὗ ὁλόκληρος συνετάχθη, δὲν ἐδίστασα νὰ τὴν καύσω.

Ἄλλο ἔργον μου ὑπῆρξε Γαλλικόν τι ὄραμα εἰδυλλιακὸν ἐν στροφαῖς ἐκ διαφόρων μέτρων. Μεταξὺ τῶν συμμαθητριῶν τῆς ἀδελφῆς μου ὑπῆρχε μία ἐξ ἐπισήμου Πολωνικῆς οἰκογενείας, *Ἑλπίς Γροδόφσκη* καλουμένη, ἧς ἡ ἐξαίσιος ὠραιότης μοι ἐνέπνεε μέγαν ἐνθουσιασμόν. Εἰς ταύτην ἀφορῶν ἔγραψα τὸ ὄραμα ἐκεῖνο, ἐπιγράψας αὐτὸ «*L'exil de l'Amour*» καὶ πλάσας ὅτι ἀφ' οὗ ὁ ἔρως ἔφερε διὰ τῶν πονηριῶν τοῦ ἄνω κάτω τὸν Ὀλυμπον, ὁ Ζεὺς τιμωρῶν αὐτόν, τὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν γῆν, ὅπου κατεδικάσθη νὰ ζῇ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν μορφήν καὶ τὸ ὄνομα τῆς *Ἑλπίδος*.

Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἔσχε μετὰ ταῦτα τοῦ Πυράμου τὴν τύχην·
διετήρησα δὲ μόνον ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν μνήμην μου τὴν ἐπομέ-
νην στροφὴν, ἣν ἔλεγεν ὁ Ἄρης, ἰδὼν κοιμωμένην τὴν Ἀφροδίτην:

« Et vous zéphyrs doux et légers
qu'autour d'elle voltigez
ne frappez plus des ailes·
Clair ruisseau arrêtes tes flots·
Leur doux chants trouble le repos
de la reine des belles ».

Ἦτο δὲ τὸ πρὸς τὸ κάλλος τῆς Γροδόφσκη αἴσθημά μου ἀπλοῦς
καλλιτεχνικὸς θαυμασμός, ὃν διενέμετο εἰς ἴσον σχεδὸν βαθμὸν καὶ
ἄλλη οὐχ ἥττον, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον ὠραιοτάτῃ μαθήτρια
τοῦ παρθεναγωγείου, ἡ Ἑλένη Καβαλέφσκη, μελανόφθαλμος αὕτη
μεσημβρινὴ καλλονή, ἐν ᾧ ἐκείνη ξανθὴ καὶ γλυκύμορφος μοὶ ἐνε-
ποιεῖ τὴν ἐντύπωσιν αὐγῆς Μαΐου. Ἀπόδειξις δ' ὅτι ὅλως ἰδανικὴ
καὶ ἀμερόληπτος ἦν ἡ ἀμφοτέρων ἐκτίμησίς μου παρέχει ἡ παρω-
δία ἣν δι' αὐτὰς ἔγραψα τότε τῆς ἀρχῆς μιᾶς τῶν ῥαψωδιῶν τῆς
Ἑρρίადος τοῦ Βολταίρου κατὰ τὸν ἐπόμενον τρόπον·

« Du Dieu qui nous créa la clémence infinie
pour adoucir les maux de cette triste vie
a placé parmi nous deux êtres bienfaisants
de notre terre en deuil aimables habitants
soutiens dans mes travaux, trésors dans la souffrance
l'un est C a v a l e w s k y et l'autre l' E s p é r a n c e .

Μεγίστην δὲ διανοητικὴν ἡδονὴν μοὶ παρέσχε κατὰ τὸν χρόνον
τοῦτον εἰς ἱεροκήρυξ, ὀνόματι Deufen, ὅστις, ἀρτίως ἐλθὼν ἐξ
Ἑλβετίας, ἐδίδασκε κατὰ κυριακὴν γαλλιστὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν
τῶν διαμαρτυρομένων. Ἡ ἐκλεκτὴ γλῶσσα, ἡ φλογερὰ αὐτοῦ
εὐγλωττία, μὴ ἐνδιατρίβοντος εἰς θεολογικὰς λεπτολογίας, ἀλλὰ
κατερχομένου εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ἀναλύοντος αὐτῆς τὰ
πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας, θίγοντος τὰς κοινωνικὰς πληγὰς, καὶ ἐπι-
χέοντος βάλσαμον θρησκείας γλυκείας καὶ πεφωτισμένης, μὲ ἔθελγε

καὶ μὲ συνεκίνει, καὶ μ' ἐπλήρου ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε δὲν ὑπῆρχε
 θαυραστική παράστασις, δὲν ὑπῆρχε διασκέδασις, ἥς δὲν ἐπροτίμων
 τὴν χαρὰν τοῦ ν' ἀκούσω τὸν ἔξοχον ἱεροκῆρυκα. Οὐχὶ δὲ μόνον
 εἰς τὴν παιδικὴν διάνοιαν ἀπετέλει τὴν ἰσχυρὰν ταύτην ἐντύπωσιν,
 ἀλλὰ πᾶσα τῆς Ὀδησσοῦ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία συνέρρεεν ὅπως τὸν
 ἀκούσῃ, καὶ οὐδέποτε ἔλειπεν ἀπὸ τῶν διδασκῶν τοῦ ὁ στρατηγὸς
 Ἰόμης Λανζερών, ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς μικρᾶς Ῥωσσίας, καίτοι
 καθολικὸς ὢν, καὶ εἶδον ποτὲ αὐτὸν κλαίοντα ἐκ συγκινήσεως εἰς
 τοὺς ὡραίους ἐκείνου λόγους. Μετὰ ταῦτα ἤκουσα ὅτι ὁ Deufen
 μετέβη εἰς Πετρούπολιν, καὶ ἐθαυμάσθη οὐχ ἥττον ἐκεῖ, ἀλλὰ
 μετὰ πλείστου τόνου ἀντεπεξεληθὼν κατὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς
 ἐγκαταλείπόντων τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένους
 Ἕλληνας, προσεκλήθη ὑπὸ τῆς τότε Ῥωσικῆς κυβερνήσεως νὰ
 ἐξέλθῃ τῆς χώρας ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων.

Ἐπεχειρήσαμεν δὲ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ συμμαθηταὶ δρα-
 ματικὴν παράστασιν, καὶ ἐλάβομεν πρὸς τοῦτο τὴν «Ζαΐραν» τοῦ
 Βολταίρου ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ πατρός μου, πῆξαντες τὴν σκη-
 νὴν ἡμῶν εἰς ἀπέραντον σιταποθήκην, οἷας ἔχουσιν ἢ καὶ εἶχον αἱ
 πλεῖσται οἰκίαι τῆς Ὀδησσοῦ. Ἦτον δ' ἡ ἡμετέρα ἡ τῆς οἰκίας
 τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰωαννοπούλου, τοῦ ἐπιμελεστέρου, συνετωτέρου
 καὶ ἀγαπητοτέρου τῶν συμμαθητῶν μου, μεθ' οὗ συνεμελέτων,
 καὶ σχεδὸν συνέζων τότε, καὶ ὅστις ἀνέλαβε καὶ τὸ πρωταγωνι-
 στοῦν μέρος τοῦ Ὀρσομένου. Εἰς ἐμὲ δ' ἐδόθη τὸ τοῦ Νερεστάν.
 Ἀλλὰ καὶ ἤδη συνέβη ὅ,τι καὶ διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Μωάμεθ,
 ὅτι δηλαδὴ δυσχέρειαι παρουσιάσθησαν διὰ τὴν εὐρεσιν Ζαΐρας,
 καὶ ὁ κλῆρος ἔπεσε πάλιν ἐπ' ἐμέ, ὡς τῶν πάντων νεώτερον, καὶ
 οὐδ' ἀρχὴν χνοὸς ἔχοντα ἔτι ἐπὶ τῶν παρειῶν. Ἴνα δὲ μὴ καὶ
 αὐθις ἀποτύχη ἡ παράστασις, ἠναγκάσθην νὰ δεχθῶ, χωρὶς ὁμῶς
 νὰ εἰπῶ τι περὶ τούτου κατ' οἶκον, μὴ τῶν περὶ ἐμὲ ἢ ἐπιρροὴ
 καὶ πάλιν μὲ ἀποτρέψῃ· τὸ δὲ μέρος τοῦ Νερεστάν παρεχώρησα εἰς
 ἕτερον συμμαθητὴν μου, τὸν Κ. Σκ. Ῥωσσέτον. Διὰ τοὺς μετὰ
 ταῦτα δὲ τὰ πρόσωπα ἐν Ἀθήναις γνωρίσαντας ἴσως παράδοξον καὶ

δυσπίστευτον φανῆ ὅτι τὴν Φατίμαν ὑπεκρίνατο ὁ Γρ. Καμπούρογλους, ὁ εἶτα γνωστότατος ἐν Ἀθήναις ὡς ἐν ἄλλοις ἐργολάβος καὶ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου αὐτῶν, οὗ δὲ τὸ μετὰ ταῦτα ἀνάστημα ἤκιστα ἐδύνατο ν' ἀναπολήσῃ τὴν ποτὲ σύνδουλον τῆς « νέας καὶ καλῆς Ζαίρας ».

Βοηθεία πολλοῦ χρυσοχάρτου, καὶ ὅλων τῶν σινδονίων ὅσα περιεῖχον αἱ οἰκίαι τῶν ἡθοποιῶν, προσέτι δὲ φιλικαῖς προσρφαῖς κεχρωματισμένων ὑφασμάτων, καθ' ἡμετέραν ἐπίνοιαν κατηρτίσαμεν τέλος σκηνὴν, ἣν ἡμεῖς ἐνομίζομεν τοῦ εἶδους ἀριστούργημα, ἣτις δὲ καὶ τῷ ὄντι δὲν ἦτον ὅλως εὐκαταφρόνητος. Μετὰ ταῦτα δ' ἡ πρώτη φροντὶς ἡμῶν ὑπῆρξεν αἱ προσκλήσεις, καὶ ἔχοντες τὴν ἀθώαν τῆς ἀγνοίας πεποιθήσιν εἰς τὴν τέχνην ἡμῶν, οὐδ' ἓνα τῶν γνωρίμων κατελίπομεν ἀπρόσκλητον, ἐγὼ δ' ἰδίως ἀνέλαβον, παρυσιασθεὶς εἰς τὸν Κ. Στούρζαν, νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ μᾶς τιμήσῃ διὰ τῆς παρουσίας του, ὅπερ καὶ ἔπραξε μετὰ πάσης αὐταπαρνήσεως. Μετὰ ταῦτα δ' ἐφροντίσαμεν μόνοι περὶ προμηθείας ἐνδυμάτων, ἅτινα ἐνεκα τῆς φύσεως τοῦ δράματος εὐρέθησαν οὐχὶ δυσκόλως, εἰ καὶ τινὰ αὐτῶν τὴν τελευταίαν ὥραν. Ἡ μεγίστη ὁμῶς δυσχέρεια συνίστατο εἰς τὴν ἐδικήν μου ἐνδυμασίαν, διότι αὕτη ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐπινοηθῇ. Συνετέθη ὁμῶς καὶ αὕτῃ ἐκ δανεισμάτων, φορέματος παρὰ τῆς μὲν, καὶ ποικίλων κοσμημάτων συμφορουμένων παρ' ἄλλων καὶ ἄλλων· φιλόκαλοι δὲ νεάνιδες φιλικῆς τινος οἰκογενείας συνεδύασαν τὰ στοιχεῖα ταῦτα μετὰ πάσης τέχνης, ὥστε ὅτε εἶδον ἐγὼ τὴν Ζαίραν εἰς τὸν καθρέπτην ἐν κόσμῳ καὶ πολυτελείᾳ ἐμπρέπουσαν, παρ' ὀλίγον νὰ μὴ γνωρίσω ὅτι ἦμην ἐγὼ ἐκείνη. Ὅτε δὲ ἤρθη τὸ παραπέτασμα, τὴν ἐμφάνισίν μου ὑπεδέχθησαν ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις τῶν ἀναγνωρισάντων ἐμέ, ἐν ᾧ περιεμενόμενην ὡς Νερεστάν. Ἀλλ' ὅτε ἡ πρώτη πράξις ἐτελείωσεν, ἡ (πρὸς μητρός) μάμμη μου, ἣτις παρῆν καὶ ἐκείνη, ἠρώτησεν ἐκπληττομένη πῶς ὁ ἔγγονός της δὲν ἐφάνη εἰσέτι. Παρ' ὀλίγον δὲ ἡ τραγωδία ν' ἀποβῇ τραγικωτέρα ἀφ' ὅ,τι ἡμεῖς αὐτοὶ ἐνομίζομεν καὶ ὁ Βολταῖρος τὴν ἐπενόησεν. Ὁ ἐν τῷ βίῳ φίλος καὶ ἐν τῷ δράματι

ἀδελφός μου Νερεστάν, γνωστός ἐπ' ὀξύτητι τῆς φύσεως αὐτοῦ, τὸ ἐμπιστευθὲν εἰς αὐτὸν μέρος μεθ' ὑπερβαλλούσης ζωηρότητος ὑποκρινόμενος, εἰς τὴν σκηνὴν καθ' ἣν ὁ Νερεστάν, ἀνακαλύπτει τῆς ἀδελφῆς του τὸν ἔνοχον ἔρωτα, ξιφουλκεῖ κατ' αὐτῆς, ἔσφερε τὸ κολοσσιαῖον καὶ ὀξύτομον ξίφος Χουσσάρου, ὃ ἔφερεν ἀνάγει τοῦ ἵπποτικοῦ, καὶ τὴν ὀργὴν του ἀπὸ τῆς Ζαΐρας εἰς ἐμέ μεταφέρων, τὸ ἐπέρασε τόσον πλησίον τῆς κεφαλῆς μου, ὥστε, ἂν δὲν ἀπεσυρόμην, ἐδύνατο, ἂν ὅχι ἄλλο, τοῦλάχιστον σπουδαίως νὰ μὲ τραυματίσῃ· οἱ θεαταὶ δὲ τὸ κίνημά μου, ἀποδοθὲν εἰς σκη- νικὴν δεξιότητα, ἐπευφημοῦντες ἐχειροκρότησαν. Ἀφ' οὗ δ' ἔπεσα ὑπὸ τὴν θανατηφόρον τοῦ Ὀροσμάνου πληγὴν, ἅμα ἡ αὐλαία ἐκλείσθη ἀνεπήδησα, διότι ὡς πρωταγωνίστρια ὤφειλον νὰ εὐ- χαριστήσω δι' ὑποκλίσεως τῶν γονάτων μετὰ τοῦ λοιποῦ θιάσου τοὺς ἐνθουσιωδῶς καλοῦντας ἡμᾶς πολυπληθεῖς θεατάς. Ἀλλ' ὅστις τὴν ἐπαύριον ἤθελεν ἔλθει εἰς τὴν οἰκίαν ἡμῶν, θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ὁ ζηλότυπος Σουλτάνος τῷ ὄντι ἐπικινδύνως μὲ ἔτρωσε, διότι ἐκείμην κλινήρης, καὶ οὕτως ἔμεινα ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλας ἡμέ- ρας, τρωθεὶς ὑπὸ ἱλαρᾶς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτα τῆς παρα- στάσεως.

Εἰς τὴν τότε ἡμῶν κατοικίαν δὲν νομίζω νὰ ἐμείναμεν ὁλόκληρον ἔτος. Ἀλλ' ὅτε ἔληξεν αὐτῆς τὸ ἐνοίκιον πιθανῶς πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1824, ἐπειδὴ περιεμένετο ἡ ἐκ Γαλλίας ἐπάνοδος τῆς θείας μου, ἡ μὲν μάμμη μου καὶ ἡ Κ^α Γεράκη ἐμίσθωσαν ἄλλην οἰκίαν ἐνθα νὰ τὴν δεχθῶσιν, ἡμεῖς δὲ μετέβημεν εἰς μέρος οἰκίας εὐρυ- χωροτάτης, κειμένης ἐπὶ τῆς αὐτῆς πάντοτε πλατείας μεταξὺ τῶν δύο ἃς εἴχομεν προκατοικήσει.

Κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο ὁ πατήρ μου ἠγωνίζετο, ἀλλὰ ματαίως, νὰ φέρῃ εἰς τινὰ ἔκβασιν τὰς χρηματικὰς ὑποθέσεις του, ὑφ' ὧν ἔμενε δεδουλευμένος μακρὰν τῆς πατρίδος· διότι ἄνευ τινῶν πόρων δὲν ἐδύνατο οὔτε νὰ μᾶς ἐγκαταλείψῃ εἰς τὴν ξένην, οὔτε νὰ μᾶς συμπαραλάβῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἡ λύσις αὐτῶν πάν- τοτε ἐφαίνετο μὲν ἐγγύς, πάντοτε δ' ἀνεβάλλετο, καὶ ἐν τούτοις

ἔζωμεν ἐκ τῆς συντάξεως ἣν μᾶς ἐχορήγει ἡ ἐλευθεριότης τῆς Ῥωσ-
σικῆς κυβερνήσεως.

Ἐξηκολούθουν δ' ἔτι φοιτῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον. Ἀλλ' ἐκεῖ τὰ πράγματα εἶχον μεταβληθῇ. Ὁ Κλεόβουλος ἀνεχώρησε διὰ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐγκατέστη εἰς τὴν διεύ-
θυνσιν τοῦ σχολείου Γεώργιος ὁ Θεραπευανός, διδάσκαλος ἐγκρατῆς μὲν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ ξηρὸς γραμματικὸς, ὃν ἀπ' ἀρχῆς ἀμέ-
σως ἔβλαψεν ἐν τῇ ἐκτιμῇ καὶ ἀγάπῃ πάντων τῶν μαθητῶν ἡ ἀντιπαράθεσις πρὸς τὸν παντοίων γνώσεων κάτοχον προκάτοχόν του. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἤρχισεν ἐκδηλουμένη ἡ δυσἀρέσκεια δι' ἀντι-
πολιτεύσεως οὐχὶ ἀξιεπαίνου καὶ διὰ σκηνῶν ἐνίοτε ταραχωδῶν, εἰς ἧς καὶ ἐγὼ ἀφρόνως παρεσυρόμην ὑπὸ τῶν κορυφαίων τῆς ἀνω-
τέρας τάξεως, τοῦ Σεβαστοπούλου, Κουντούρη, Βασιλειάδου καὶ τῶν λοιπῶν· καὶ ἐφημερίδος χειρογράφου ἐπενοήσαμεν ἑκδόσιν, ἧς τὸ φύλλον ἐπεκαλέσαμεν **Ἰτρίον**. Τότε δὲ τὸ πρῶτον μετεχειρίσθη-
μεν καὶ τὴν λέξιν ἐπιφυλλῆς διὰ τὸ παράρτημα τοῦ « Ἰτρίου » τὸ γραφόμενον εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ. Τῆς ἐφημερίδος ταύτης, ἣν ἐπιτηδεύως κατωρθοῦμεν ἐνίοτε νὰ φέρωμεν καὶ ὑπὸ τὰς ὀψεις αὐ-
τῶν τῶν ἐφόρων, ὁ σκοπὸς ἦν κατὰκρισις, προσβολή, ἐνίοτε καὶ σατυρισμὸς τοῦ σχολάρχου, ὅστις ἦτον μὲν ἀφελὴς καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ, ἀλλ' ἱκανῶς γελοῖος, καὶ πολλὰς παρέχων ἀφορμὰς σαρκασμῶν εἰς φιλοσκώμμονα καὶ κακῶς διατεθειμένην νεολαίαν. Οὕτω πολλοῦ γέ-
λωτος πηγὴ ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς, καὶ πολλῶν ἀρθριδίων τοῦ « Ἰτρίου » ὑπόθεσις, ὅτι ἀγανακτήσας ποτὲ διὰ τινος κατ' αὐτοῦ ἀταξίας, ἡ δι' ἀπρεπεῖς λόγους ἡμῶν, μᾶς εἶπε· « Κύριοι, μὲ ἐρεφουζάρατε » νομίζων ὅτι γαλλίζει καὶ θέλων νὰ εἰπῇ « μὲ ὀφρευσάρετε », ἥτοι « μὲ προσεβάλετε ». Ἐνίοτε δ' ἐξεφράζομεν τὴν δυσἀρέσκειαν ἡμῶν καὶ ταραχωδέστερον, καὶ πολλὴ ἦν ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀπεΐθεια ἐν τῷ σχολείῳ. Καὶ ἐγὼ μὲν ἀπεῖχον περισσότερον τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἀνοικείων σκηνῶν, ὅτε ἐκορυφοῦντο εἰς ἀληθεῖς ἀταξίας· ἀλλ' οὐχ ἦττον, ἢ ἴσως ἔνεκα τούτου, καίτοι ὁ νεώτερος ὢν τῆς τάξεως ἐξελέγην ἐγὼ ὑπ' αὐτῆς ἵνα φέρω τὰ παράπονα ἡμῶν εἰς

τῇ ἐφορείαν. Ὁ Κ. Ξένης, πρόεδρος αὐτῆς, μ' ἐδέχθη μετὰ τινος αὐστηρότητος, καὶ ἀπέσχε νὰ παραδεχθῇ τὰς αἰτιάσεις ἡμῶν ὡς δεσποικιολογημένας. Οὐχ ἤττον ὅμως ἔδωκε προσοχὴν εἰς αὐτάς, καὶ ἡ θεραπεία δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ. Καὶ ὁ πατήρ μου δὲ προσέειπε τὴν ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίαν βλέπων ἀνεπαρκῆ, συνωμολόγησε νὰ μεταβαίνω οἷς ἢ τρεῖς τῆς ἐβδομάδος εἰς τήνοί κίαν τοῦ κ. Ῥωσσέτου, καὶ ἐκεῖ, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ν' ἀκούω τοῦ Κ. Ῥαδινοῦ (τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἔπειτα χρηματίσαντος γυμνασιάρχου ἐν Πάτραις), ἐξηγοῦντος εἰς ἡμᾶς τὸ «Περὶ ὕψους λόγου» τοῦ Λογγίνου. Ἀλλ' εἴτε ἀμέθοδος ἦν ἡ ἐξήγησις, εἴτε ἀνωτέρα τῆς καταλήψεώς μου, τὸ βέβαιον ὅτι ὀλίγον ἐξ αὐτῆς ὠφελομένην.

Ὑπῆρξε δ' ἡ διορθωσις ἣν ἡ ἐφορεία ἐπέφερεν εἰς τὸ σχολεῖον ἀληθῶς ῥιζική, διότι τὸν Γεώργιον ἀντικατέστησε διὰ τοῦ Βαρδαλάχου, ὅστις ἦν εἰς τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους ἐν τοῖς τότε χρόνοις, καὶ ἀναμφισβητήτως κατὰ τε τὰς φιλολογικὰς καὶ οὐχ ἤττον κατὰ τὰς γνώσεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀνώτερος καὶ τοῦ Κλεοβούλου. Ἡμῶν ὅμως ἡ εὐγνώμων μνήμη ἔμενε προσηλωμένη εἰς τὸν Κλεόβουλον, καὶ παρὰ τοῦ Βαρδαλάχου ἀπητοῦμεν νὰ μᾶς ἐξακολουθήσῃ τὴν διακοπεῖσαν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν, ὅπερ καὶ οὗτος ἔπραξεν, ἀλλὰ διακεκομμένως, καὶ οὐχὶ μεθ' οἷας μεθόδου ὁ προκάτοχός του. Ἀντ' αὐτῶν ὅμως μᾶς ἐδίδασκεν, κατὰ μαθήματα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου συνταττόμενα, ἀρχὰς τῶν ἀναγκαιοτέρων γνώσεων, ῥητορικῆς, ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ φυσικῆς, καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας μᾶς παρέδιδε μετὰ πολλῆς ἐπιστασίας καὶ μετὰ κριτικῶν ἀναπτύξεων, ὧν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἵμεθα ἄγευστοι, τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Εὐριπίδην. Ἐκ τούτου δὲ μετεφράζομεν πρὸς ἄσκησιν τεμάχια εἰς στίχους νεοελληνικούς· ἀλλ' ὅτε τῷ ἀνέγνωσα τὴν μετάφρασιν τοῦ πρώτου μέρους τῶν Φοινισσῶν, αὐτὴν ἐκείνην ἣν περιέλαβον ἔπειτα εἰς τὸν Β' τόμον τῶν Ἀπάντων, μοὶ εἶπεν ὅτι ματαιοπονεῖ προσπαθῶν νὰ στιχουργήσῃ ὅστις δὲν ἐγεννήθη ποιητής, καὶ ὅτι ἵνα ἐννοήσωμεν τί ἐστὶ ποιητής, πρέπει ν' ἀναγνώσωμεν τοὺς στίχους

τοῦ Πικκόλου ! Ὡς παράδειγμα δὲ μᾶς ἀνέφερεν ὅτι ὁ Πίκκολος ἔγραψέ ποτε ἐπὶ ἐπιστολῆς πεμπομένης εἰς Κωνσταντινούπολιν στίχον ἔχοντα οὕτω·

« Φθονῶ σε, γραμματάκι μου, πῶς θὰ ἰδῇς τὴν πόλιν·
πλὴν πρόσεχε πυρκαϊᾶν καὶ Τούρκους καὶ πανώλην ».

Ἐγὼ ὅμως τὸν στίχον τοῦτον εὖρον ἱκανῶς μὲν καλὸν καὶ εὐφυᾶ, ἀλλ' ἥκιστα ἄξιον ἵνα συνιστᾶται ὡς πρότυπον στιχουργικῆς καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ποιητικῆς ἐντελείας. Οὕτω δ' ἔκριναν καὶ οἱ συμμαθηταί μου· δι' ὃ καὶ εἰς τὰς ἐξετάσεις ἐζητήσαμεν καὶ ἐλάβομεν τὴν ἄδειαν ν' ἀναγνώσωμεν τὰς ἡμετέρας μεταφράσεις. Ὅτε δ' ἐγὼ ἀνέγνων τὴν ἐμήν, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ὅτι εἰς τῶν ἐπιτρόπων, ὁ Βασίλειος Σχινᾶς, ἤρχισε νὰ κλαίῃ ἐκ συγκινήσεως, καὶ ἐλθὼν μ' ἐφίλησε καὶ ἔλαβε τὸ τετράδιόν μου καὶ τὸ διετήρησεν.

Ἐν ᾧ δ' ἄφ' ἐσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἤμην βεθυθισμένος εἰς μελέτας διὰ τὴν ἐπαύριον, ἔλαβον ἐπιστόλιον πλήρες ἐκφράσεων ἀπελπισίας τοῦ συμμαθητοῦ μου Γρηγορίου Καμπούρογλου, λέγοντος ὅτι μάτην ἠγωνίσθη καὶ ἐβασάνισε τὸν ἐγκέφαλόν του, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ κατασκευάσῃ ἓνα καὶ στίχον ὃν ν' ἀναγνώσῃ εἰς τὴν ἐξέτασιν. Μὲ παρεκάλει ἐπομένως νὰ τῷ σφηνώσω τινὰς ταχέως καὶ ὅπως δῆποτε, διότι πάντοτε θὰ ἦσαν καλῆτεροι παρὰ τίποτε. Ἡ ἀπαίτησις ἦτο τοῦλάχιστον παράδοξος· μοὶ ἀπῆτει νὰ συντάξω στίχους ὡς ἂν μοὶ ἐζήτει νὰ τῷ τοὺς ἀντιγράψω. Καὶ ὅμως δὲν ἠθέλησα νὰ τὸν ἐγκαταλείψω εἰς τὴν ἀμηχανίαν του. Ἐδοκίμασα καὶ μεταφράσας τῷ ἔπεμψα τὸν πρόλογον τῆς Ἑκάτης, ὅστις τὴν ἐπαύριον ἀναγνωσθεὶς, παρ' ἐλπίδα εὐηρέστησε, καὶ κατέλαβε τὴν δευτέραν θέσιν μετὰ τὴν ἐδικήν μου μετάφρασιν τῶν Φοινισσῶν. Τοὺς στίχους ὅμως τούτους κακίζων εἰς τῶν φιλοσκωμμονεστέρων συμμαθητῶν μου ὠνόμαζε **Πατρικίους**, ὡς δῆθεν ὑπὸ τοῦ πατρός μου γραφομένους, ἀδικῶν οὕτω τὸν πατέρα μου μᾶλλον ἢ ἐμέ.

Εἰς τὰς αὐτὰς ἐξετάσεις ἐπρόκειτο νὰ παρουσιάσωμεν καὶ ῥητορικὰ γυμνάσματα. Πρὸς τοῦτο ὁ Βαρδαλάχος μᾶς ἔδωκε διάφορα θέματα, διαιρέσας πᾶσαν τὴν τάξιν εἰς ζεύγη, οὕτως ὥστε ἐκά-

του ζεύγους ὁ εἰς ὧφειλε νὰ γράψῃ τὸ ὑπέρ, καὶ ὁ ἕτερος τὸ κατὰ τοῦ προσνεμηθέντος αὐτοῖς θέματος. Δὲν ἐνθυμοῦμαι, ἂν τὰ ζεύγη προσδιώρισεν ὁ κλῆρος, ἀλλ' ἤξεύρω ὅτι εἰς ἐμὲ ἔλαχεν ἀντίπαλος ὁ Κ. Ῥωσσέτος, καὶ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κατηγορίας καὶ ὑπερασπίσεως ναυάρχου τινὸς ὅστις μὴ προφθὰς ἐγκαίρως εἰς ὑπεράσπισιν παραθαλασίου πόλεως, ἐγένετο αἰτία τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ὁ μὲν ναύαρχος ἦμην ἐγώ, ὁ δὲ Κ. Ῥωσσέτος ἦν ὁ κατήγορος. Κατὰ τὰ ὠρισμένα, ἡ κατηγορία ἔπρεπε νὰ μοὶ πεμφθῇ, ἵνα κατ' αὐτὴν συντάξω τὴν ἀπολογίαν μου. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Ἀλλ' ὅτε ἐνώπιον τοῦ πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου ὁ ἀντίπαλός μου ἀνέγνω τὴν σύνθεσίν του, ὦ τῆς ἀπελπισίας μου! εἶχε μεταβάλλει αὐτὴν ἐν ἀγνοίᾳ μου! καὶ ἐχειροκροτήθη ἰσχυρῶς διότι ὁ λόγος του ἦν εὐφυῆς καὶ ὀριμὺς. Ἀλλ' ἐμοῦ ἀναβάντος εἰς τὸ βῆμα ἵνα ἀπαντήσω, ἡ ἀπολογία δὲν ἀνταπεκρίνετο ἐν πολλοῖς εἰς τὰ κατ' ἐμοῦ ῥηθέντα. Διὰ τοῦτο ὅτε ἔφθασα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἠναγκάσθην ν' αὐτοσχεδιάσω. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ αἶσθημα τῆς γενόμενης μοι ἀδικίας μ' ἐνέπνευσεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ἀντὶ νὰ θορυβηθῶ, εὗρον λόγους περιπαθεῖς καὶ θερμούς, οἵτινες ἐξ ἐρόδου ἐκέρδησαν τὸ ἀκροατήριον, καὶ ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις ἐκάλυψαν τὴν ἀγόρευσίν μου, καὶ ἄθῳς ἐκηρύχθη ὁ ναύαρχος καὶ ἐστεφανώθη.

Πλὴν δὲ τῶν ἐν τῷ σχολείῳ μαθημάτων ἐδιδασκόμην καὶ τὴν Λατινικὴν παρὰ τῷ σοφῷ Abbé Boivin, ἀποστηθίζων τὸν Βιργίλιον καὶ τὸν Ὀράτιον, οὗ καὶ τινὰς ἐμμέτρους μεταφράσεις ἐδοκίμασα.

Εἶχον δὲ παύσει πρὸ πολλοῦ αἱ ἀναγνώσεις μου μετὰ τοῦ Κου Σκούφου, διότι οὗτος ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου μου Γρηγορίου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖθεν δὲ μᾶς ἐπεμψε φύλλον τῆς τότε ἀρχομένης νὰ ἐκδίδηται ἐφημερίδος τῶν « Χρονικῶν » τοῦ Μεσολογγίου, ἐν ᾧ ἐζῆρε τοῦ πατρός μου τὴν παιδείαν καὶ τὸν πατριωτισμόν, καὶ ἐμνημόνευε καὶ ἐμοῦ.

Κατώρθουν δὲ νὰ κλέπτω καὶ τινὰς στιγμάς ἀπὸ τῶν σπουδῶν μου ἐνίοτε, καὶ ἀφιέρουν αὐτάς εἰς ὅ,τι ἐγὼ ἐνόμιζον ποίησιν ἀρχί-

σας εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους νὰ γράφω ἔπος τι ὃ ἐπέγραψα **Ψυρείαν**, ἥτοι τὰ κατὰ τὴν ἐνδοξὸν καταστροφὴν τῶν **Ψαρῶν**, καὶ ἐπεράτωσα τρεῖς μακρὰς ῥαψωδίας ἐκ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἃς ἐσχεδίαζον, ὅτε ἐν καιρῷ εἰσέτι ἀνεγνώρισα ὅτι αἱ βότρυες τοῦ **Παρνασσοῦ** ἦσαν ἔτι ὄμφακες δι' ἐμέ, καὶ παρητήθην τοῦ ἀώρου μεγαλουργήματος.

Μεγάλην δὲ χαρὰν ἠσθάνθην κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅτε ἡ φίλη τῆς οἰκογενείας μου **Κυρία Γεωργαντᾶ** (ἡ πενθερὰ τοῦ **N. Δραγούμη**), ἀπελθοῦσα εἰς **Κωνσταντινούπολιν**, ἐπεσκέφθη κατὰ παράκλησιν τοῦ πατρός μου τὰς ἐκεῖ ἀποθήκας τῆς οἰκίας ἡμῶν, καὶ συνάξασα ἱκανὰ τῶν ἐκεῖ κατατεθειμένων βιβλίων τοῦ πατρός μου, τῶν σωθέντων ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, καὶ φορτώσασα μᾶς ἔφερεν αὐτὰ ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς **Ὁδησσόν**. Ἦσαν δὲ τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀρχαῖαι, πρῶται, ἄλλαι ἄρισται ἐκδόσεις **Ἑλλήνων** συγγραφέων, λεξικά παντοίου εἶδους, γλωσσικά καὶ ἐπιστημονικά, καὶ πολὺτιμα συγγράμματα τῆς **Γαλλικῆς** καὶ **Ἰταλικῆς** φιλολογίας, ὅλα πολυτελῶς δεδεμένα, ἀλλὰ πολλὰ δυστυχῶς ἐλλιπῆ, διότι ἡ **Κυρία Γεωργαντᾶ** ἤρπασεν ἐν βίᾳ τὸ προστυχόν, καὶ ὅ,τι προχείρως ἐδύνατο. Δι' ἐμέ ὅμως ὁ θησαυρὸς οὗτος ἦτον ἀνεκτίμητος, καὶ ἐβυθίζομην εἰς αὐτὸν μετ' ἀπληστίας, καὶ ἤθελον ὅλα νὰ τ' ἀναγνώσω. Ὁ ἀξιόλογος ἡμῶν οὗτος πλουτισμὸς οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' αὐξήσῃ ὅπως οὖν τὰς γνώσεις μου. Καὶ τὰς μὲν ἡμέρας, ὅσας ὥρας εἶχον ἐλευθέρας ἀπὸ τοῦ σχολείου καὶ τῶν **Λατινικῶν**, ἔμενον βεβυθισμένος εἰς ἀναγνώσεις, ἢ εἶχον συνεχῆ ἀλληλογραφίαν, διὰ στίχων, μετὰ τοῦ φίλου μου **Ἰωαννοπούλου**. Τὸ δ' ἐσπέρας συνήρχετο συνήθως πᾶσα ἡ οἰκογένεια εἰς τῆς θείας μου **Κυρίας Γκίκα** ἥτις συνῶκει τότε μετὰ τοῦ συζύγου της, ἔχουσα καὶ κομψὴν **Ἐλβετίδα** παιδαγωγὸν τῶν δύο παιδίων της, τῆς **Καρολίνας** καὶ τοῦ **Ἰωάννου**· ἡ δ' οἰκία της ἦν πολυτελής καὶ ἐκόσμει αὐτὴν οὐ μόνον σφαιριστήριον εἰς ὃ ἐνίοτε ἐγυμναζόμην ἀλλὰ καὶ πλουσία βιβλιοθήκη συγγραμμάτων τῆς συγχρόνου φιλολογίας, καὶ ἦν τὸ κέντρον τῆς ἀρίστης **Ἑλληνικῆς** συναναστροφῆς.

Τινές ὁμῶς τῶν ἐσπερῶν μου ἐδαπανῶντο καὶ ἄλλως. Εἰς τῶν συμμαθητῶν μου ἦν ὁ νέος Καλογεράκης, υἱὸς τοῦ μετὰ ταῦτα ἀκατελέσαντος προξένου τῆς Ῥωσσίας ἐν Πάτραις καὶ αὐτὸς τὸν πατέρα του εἶτα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν διαδεχθεὶς. Εἰς τοῦτον μετὰ τῶν ἀδελφῶν του, ὧν ἡ πρεσβυτέρα ἐκαλεῖτο Babé, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ὁμηλικῶν ἐκατέρου τῶν φύλων, ἔδιδε μαθήματα χοροῦ ὁ Bouche, καὶ αὐτῶν μετεῖχον καὶ ἐγώ, καὶ τὰς ἐσπερίδας ταύτας εὕρισκον εὐθυμοτάτας.

Ἐν τούτοις ἡ θεία μου Κ. Σούτσου ἐπέστρεψεν ἐκ Παρισίων μετὰ τῆς ἐξαιρέτου ἐξαδέλφης μου Σεβαστῆς, ἣν ὁ Buchon, ὁ γνωστὸς χρονογράφος τῶν Φραγκικῶν κατακτήσεων ἐν Ἑλλάδι, ἐζήτησεν ἐπιμόνως εἰς γάμον, ἀλλ' ἡ θεία μου δὲν ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἀποξενωθῇ. Συνεπέστρεψε δὲ καὶ ὁ ἀγγινοῦστατος ἐξαδελφός μου Κωνσταντῖνος, ὅστις μ' ἐγοήτευεν ἤδη διὰ τῆς λεπτότητος τῶν Παρισινῶν αὐτοῦ τρόπων, καὶ οὐ ἐθαύμαζον τὴν πολυμαθειαν, καὶ ὅσα ἀφηγεῖτο περὶ τοῦ μεγάλου τῆς Εὐρώπης πολιτισμοῦ, καὶ ὅσα ἀπεμνημόνευε τῆς νέας Γαλλικῆς φιλολογίας, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Δελαβινίου καὶ τοῦ Βεραγγέρου.

Τότε οὖν αὐτοῦ ἐγνώρισα πλουσίαν τινὰ κόμησσαν Πολωνίδα, ἣς ἐλησμόνησα τὸ ὄνομα, ἥτις δὲ κατῴκει εἰς τὴν οἰκίαν Βογαγέβσκη, εἰς τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα ὠματῖα ἃ εἶχομεν καταλάβει ἡμεῖς ὅτε τὸ πρῶτον ἀφίχθημεν εἰς Ὀδησσόν. Παρ' αὐτῇ ἀπεφασίσθη νὰ παρασταθῇ Γαλλικόν τι ὁραματίον, καὶ ἐξελέγη τὸ ἐπιγραφόμενον « Les ricochets ». Ἦθοποιοὶ δ' ἦσαν ἡ κόμησσα καὶ ὁ ἐξαδελφός μου, θαυμασίως ἐπιτυχάνων, ὁ χοροδιδάσκαλος Bouche, ὅστις ἦν ὑποκριτὴς ἄριστος, ἡ θυγάτηρ τῆς κομῆσσης, οὗσα περίπου τῆς ἡλικίας μου, καὶ συμπεριέλαβον καὶ ἐμέ, ὅστις πολλάκις εὕρισκόμεν πολὺ ἐστενοχωρημένος μόνον παιδίον ἐν τῇ συναναστροφῇ τῶν μεγάλων.

Μίαν νύκτα ὁ ἐξαδελφός μου καὶ ἐγὼ ἀνεχωρήσαμεν ἐξώρας ἀπὸ τῆς κομῆσσης, ὅπου εἶχομεν προγυμνασίαν, καὶ ἐβαίνομεν πεζῇ

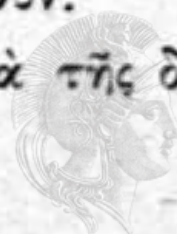

πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς θείας μου, κειμένην εἰς ἀπωκισμένην ἐσχατιάν τῆς πόλεως. Ἦν δὲ τότε χειμῶν, καὶ ἡ γῆ χιονοσκεπής. Ἐν ᾧ δὲ διηρχόμεθα ἔρημον πλατεῖαν, προηγουμένην τῆς οἰκίας πρὸς ἣν διηυθυνόμεθα, εἶδομεν ὡς μελανὸν φάντασμα ἐπὶ τῆς λευκῆς χιόνος ἄνδρα ὑψηλόν, γενειοφόρον, ιστάμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Ὁ ἐξάδελφός μου ἀμέσως ἔρρηξε φωνὴν ὡς σάλπιγξ, διότι ἦτον ὀξυφωνότατος ἀνδρῶν, καὶ ἐδόθη εἰς φυγὴν ὡς ὑπόπτερος. Τὸν ἠκολούθησα δὲ καὶ ἐγὼ τρέχων, χωρὶς ἀκριβῶς νὰ γνωρίζω διατί. Ὅτε δ' ἐφθάσαμεν εἰς τὸν οἶκον, διηγήθη ὁ ἐξάδελφος ἔντρομος ὅτι ὁ μελανεῖμων ἐκεῖνος ἐκράτει πέλεκυν στίλβοντα εἰς τὰς χεῖράς του. Καὶ ἐγὼ μὲν τὸν πέλεκυν δὲν εἶδον· οὐδόλως ὅμως φρονῶ ἀπίθανον ὅτι διεφύγομεν τότε τὸν ἐσχατον κίνδυνον, διότι αἱ νυκτοκλοπαὶ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀναιρέσεις συνέβαινον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους συνεχέστατα ἐν Ὀδησσῷ ὑπὸ τῶν *Χαχόλων*, τῶν εἰς τὴν ἐσχάτην τάξιν τοῦ ὄχλου ἀνηκόντων *Ῥώσσω*.

Μετ' οὐ πολὺ δ' ἔγεινε καὶ ἡ παράστασις εἰς τὴν ἀπέραντον αἴθουσαν τοῦ ἄνω δόμου τῆς οἰκίας εἰς ἣν κατῴκει ἡ κόμησσα, καταλληλότατα διακοσμηθεῖσαν, καὶ φαίνεται ὅτι ἐντελῶς ἐπέτυχεν. Ἐξετέλεσα δὲ καὶ ἐγὼ, κατὰ τῶν παρευρεθέντων πολυπληθεστάτων καὶ ἐκλεκτῶν θεατῶν τὴν μαρτυρίαν, οὐ κακῶς τὸ μέρος μου, ὃν τὸ τοῦ ὑπηρέτου, ἱκανῶς πολὺπλοκον· μετὰ δὲ τὴν παράστασιν εἶπετο χορὸς καὶ πολυτελέστατον δεῖπνον.

Ἐτέρα δὲ οἰκία εἰς ἣν ἠγόμην συνεχῶς τὸ ἐσπέρας, ἦν ἡ τῆς χήρας τοῦ στρατηγοῦ Μελισσηνοῦ, Ῥωσσίδος, ἀνηκούσης εἰς τὴν ἀριστοκρατείαν καὶ δεχομένης τὴν ἀρίστην τῆς Ὀδησσοῦ συναναστροφὴν. Ἐκεῖ εἶδον πολλάκις τὴν ὠραιοτάτην Πολωνίδα, τὴν σύζυγον τοῦ στρατηγοῦ Λέχνερ, χορεύουσαν μετ' ἀπαραμίλλου χάριτος μετὰ τοῦ νέου Κυρίου Βρυινόφ, ὅστις μετὰ ταῦτα τὴν ἤρπασεν ἀπὸ τῶν κόλπων τοῦ ἀνδρός της καὶ τὴν ἐνυμφεύθη. Ἦν δ' αὐτὸς ὁ διακριθεὶς ἔπειτα ὡς εἰς τῶν ἐπισημοτέρων διπλωματῶν τῆς Ῥωσσίας, ὅτε διωρίσθη πρέσβυς εἰς Λονδῖνον.

Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν συνηντώμενη καὶ μετὰ τῆς δευτέρας μου

αδελφῆς τῆς χαριεστάτης Χαρικλείας Σκαναβῆ, θυγατρὸς τῆς αδελφῆς τοῦ Ἰακώβου Ρίζου, ἣν σχεδὸν εἶχεν υἱοθετήσῃ ἡ Κ^α Μελισσηνοῦ, καὶ μέχρι τέλους τὴν ὑπάνδρευσε μετὰ τοῦ Γρηγορίου Γ'ψηλάντου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐκεῖ μεταξὺ ἄλλων ἐφοίτα καὶ ἀξιωματικὸς νέος καὶ εὐχαρις, Κ. Βαρλαάμ, οὗ ὁ υἱὸς γνωστὸς ἐγένετο παρ' ἡμῖν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ὑπηρεσίᾳ· τὴν τελευταίαν δ' ἐσπέραν πρὶν ἀναχωρήσω ἐξ Ὀδησσοῦ ἤμην εἰς τῆς Κ^ας Μελισσηνοῦ, ὅτε ὁ κ. Βαρλαάμ, ἔμπειρος ζωγράφος, μ' ἔλαβε κατὰ μόνας εἰς ἰδιαίτερον δωμάτιον, καὶ ἐσχεδίασε τὴν εἰκόνα μου, ἵνα δώσῃ αὐτὴν εἰς τὴν μητέρα μου. Τί ἐγένεν αὕτη ἔκτοτε, ἀγνοῶ.

Ὅτε ἐπέστρεφεν ἐκ Παρισίων ἡ θεία μου διῆλθε διὰ Μονάχου, φέρουσα συστατικὰ πρὸς τὸν μέγαν φιλέλληνα, ἢ μᾶλλον τὸν τὴν καρδίαν ἀρχαῖον Ἕλληνα Θεόφιλον, ὅστις ἐνθουσιῶν ὅτι ἐβλεπεν Ἑλληνίδα, τῇ προσέφερε πᾶσαν ὑπηρεσίαν, καὶ τῇ εἶπεν ὅτι ἂν εἶχεν υἱὸν τῆς τινὰ νὰ τῷ ἐμπιστευθῇ, θὰ ἐθεώρει εὐτυχίαν τοῦ ν' ἀναλάβῃ αὐτοῦ τὴν ἀνατροφὴν. Ἡ θεία μου δὲ τῷ ἀπεκρίθη ὅτι υἱὸν σπουδῆς δεόμενον πλέον δὲν ἔχει, καθ' ὅσον ὁ συνοδεύων αὐτὴν ἦν ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τῆς, περατώσας ἤδη τὰς σπουδὰς του, ἔχει ὅμως ἀνεψιόν, εἰς οὗ τοὺς γονεῖς θέλει ἀναφέρει τὴν εὐμενῆ πρότασιν τοῦ σοφοῦ ἀνδρός. Τοῦτο δὲ καὶ ἅμα ἀφίχθεῖσα εἰς Ὀδησσὸν ἐπραξε, καὶ ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ οἱ γονεῖς μου ἀπεφάσισαν, ἅμα ἐλθόντος τοῦ ἑαρος (τοῦ ἔτους 1825), νὰ μὲ πέμψωσιν εἰς Μόναχον.